

Çocukların Dinî Gelişimine Katkısı Yönünden Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları

Presidency of Religious Affairs Quran Courses for 4-6 Age Group in Terms of Contribution to the Religious Development of Children

Bülent Koçoğlu^{1*}

¹Dr. Expert Teacher, Ministry of National Education, Muratpaşa, Antalya, <https://ror.org/00jga9g46>, <https://orcid.org/0000-0002-1244-7526>, bulentakademi23@gmail.com.

Dr. Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Muratpaşa, Antalya, <https://ror.org/00jga9g46>, <https://orcid.org/0000-0002-1244-7526>, bulentakademi23@gmail.com.

* Corresponding author

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 30.10.2024

Kabul Tarihi: 20.12.2024

Yayın Tarihi: 30.12.2024

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Değerlendirme

Ön İnceleme: İç hakem (editörler).

İçerik İnceleme: İki dış hakem/Çift taraflı körleme.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bülent Koçoğlu

Etik Bildirim

turkisharr@gmail.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yayıncı

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Türkiye.

Atf

Koçoğlu, B. (2024). Çocukların dinî gelişimine katkısı yönünden Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş grubu Kur'an kursları. *Turkish Academic Research Review*, 9/4, 364-388, <https://doi.org/10.30622/tarr.1576378>

Öz

İnsan etken ve edilgen bir birey olarak, büyüyüp gelişirken etrafında bulunan herkesin ve her şeyin gelişimine de şahitlik etmektedir. Çok boyutlu ve doğal olarak gerçekleşen bu büyümenin, kontrollü ve bütün halinde sürdürülmesine dikkat edilmelidir. Çocukların sahip oldukları yeteneklerin ortaya çıkartılması ve bu yönde her neviden gelişimlerini sağlayan bir eğitim almaları onların bireysel haklarıdır. Gelişim basamakları ve dönemleri açısından en kritik, insan üzerinde en fazla kalıcı etkisi olan dönem çocukluk evresidir. Erken çocukluk döneminde bireyin kimlik ve kişilik oluşumuna etki eden en temel yapı taşı ise ailedir. Ailenin başlattığı ve devam ettirdiği kimlik ve kişilik inşa sürecine, bünyesinde konusunda uzman eğitimcileri bulunduran yaygın ve örgün eğitim kurumları, örgütlü yapılarıyla devam etmektedirler. Okul öncesi dönemde aile bireyleriyle birlikte örgün ve yaygın eğitim kurumlarının ortak hareket etmesi, çocukların daha sağlıklı bir gelişim süreci yaşamalarına destek olacaktır. Okul öncesi dönem, gelişimin en hızlı olduğu, öğrenme kapasitesinin en yüksek olduğu, hemen hemen bütün gelişim alanlarının tamamının sürekli değiştiği ve birbirini etkileyerek iyileştiği bir dönemdir. Bu evrede çocuk, fiziksel olarak büyürken bilişsel, dilsel, duyuşsal ve sosyal açıdan gelişim ve değişim içerisinde. Dinî ve ahlaki gelişim, bu yaş grubunda ihtiyaçlar doğrultusunda oluşmaya başlarken bütünü bir parçası olarak atlanılması gereken mühim bir meseledir. Okul öncesi eğitim kurumlarında verilecek eğitimin, çocuğun tüm ihtiyaçlarına, fiziksel, sosyal, duygusal gibi öğrenme alanlarına yönelik olması son derece hayati bir mevzudur. Günümüz Türkiye'sinde din eğitimi, örgün ve yaygın ortamlarda birbirini tamamlayacak şekilde yapılmaktadır. Farklı yaştaki çocuklara yönelik olarak yapılan yaygın din eğitimi faaliyetleri, çoğunlukla Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında ve camilerde yürütülmektedir. Bu kapsamda DİB bünyesinde faaliyetlerine başlayan 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının hedefi; Kur'an ve din eğitimi alanında mevcut bulunan ihtiyaca cevap vermesi, daha etkin ve verimli bir eğitim-öğretimin yapılabilmesidir. Bu hedefin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesinde program, mekân, öğreticiler, materyaller ve veliler dikkate alınması gereken en kritik dinamiklerdir. Sürecin başarıyla yürütülmesinde elzem olan bir diğer temel dinamik de eğitimin tüm gelişim boyutlarını kapsayacak şekilde yapılmasıdır. Faaliyetlerine başladığı günden bugüne sürekli olarak öğrenci sayısını artıran ve bu bakımdan halkın genel tevaccühünü kazandığı kabul edilen kurslarda, öğrenci, öğretici, ebeveyn ve mekân sayısı hızla artmaktadır. Bu durum, her birinin nedenlerinin ayrı ayrı araştırılması ve çözülmesi gereken çok çeşitli sorunların da yaşanmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede, alanında uzman bilim adamları tarafından sürecin iyileştirilmesi yönelik birçok başlık altında çeşitli çalışmalar yapılmış ve yapılamaya da devam etmektedir. Bahse konu olan araştırma hususlarından biri de kurslarda yürütülmekte olan faaliyetlerin çocukların gelişim basamaklarına uygunluğu ve herhangi bir boyutunun ihmal edilmemesi gerektiği meselesidir. Bu meyanda araştırmamızın amacı, 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının çocuğun dinî gelişimine katkısı ve olumlu yönde etkisinin olup olmadığını ortaya koymaya çalışmaktır. Çocukların dinî ve ahlaki gelişimine katkı boyutunun daha iyi anlaşılabilmesi için, eğitim programı, öğretici yeterlikleri, ailenin rolü ve fiziksel ortam çeşitli açılardan irdelenmiştir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi tercih edilmiştir. Araştırma, üzerinde detaylı bir çalışma yapılmamış olan 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının çocukların dinî gelişimine katkısını incelemesi bakımından önemlidir. Bu araştırmanın sonuçlarının konu üzerinde çalışma yapacak araştırmacılara yeni ve farklı pencereler açmasıyla birlikte ilgili kurumların daha sağlıklı yapılar oluşturulması yönünde yapacakları iyileştirmelere fayda sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Gelişim, Okul Öncesi Eğitim, 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları.

Research Article

History

Received: 30.10.2024

Accepted: 20.12.2024

Date Published: 30.12.2024

Plagiarism Checks

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Peer-Review

Single anonymized-One internal (Editorial Board), Double anonymized-Two external.

Copyright & License

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Bülent Koçoğlu

Complaints

turkisharr@gmail.com

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Published

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Türkiye

Cite as

Koçoğlu, B. (2024). Presidency of religious affairs Quran courses for 4-6 age group in terms of contribution to the religious development of children. *Turkish Academic Research Review*, 9/4, 364-388, <https://doi.org/10.30622/tarr.1576378>

Abstract

As a human being, an active and passive individual, as he grows and develops, he also witnesses the development of everyone and everything around him. Care should be taken to ensure that this multi-dimensional and naturally occurring growth is maintained in a controlled and holistic manner. It is the individual right of children to reveal their talents and to receive an education that enables them to develop in every way in this direction. The most critical period in terms of developmental stages and periods, and the period that has the most permanent impact on humans, is the childhood stage. The most basic building block that affects the identity and personality formation of the individual in early childhood is the family. Non-formal and formal education institutions, which employ expert educators, continue the identity and personality building process initiated and continued by the family, with their organized structures. Collaboration between family members and formal and non-formal education institutions during the pre-school period will support children to experience a healthier development process. Preschool period is a period when development is fastest, learning capacity is at its highest, and almost all areas of development are constantly changing and improving by influencing each other. In this stage, the child is developing and changing cognitively, linguistically, affectively and socially while growing physically. While religious and moral development begins to develop in line with the needs of this age group, it is an important issue that should not be overlooked as a part of the whole. It is extremely vital that the education provided in pre-school education institutions addresses all the needs of the child and learning areas such as physical, social and emotional. In today's Turkey, religious education is provided in formal and non-formal environments in a way that complements each other. Non-formal religious education activities for children of different ages are mostly carried out in Quran courses and mosques affiliated with the Presidency of Religious Affairs. In this context, the aim of the Quran courses for the 4-6 age group, which started their activities within the scope of DIB; It is to meet the needs in the field of Quran and religious education and to provide a more effective and efficient education. In order to achieve this goal in a healthy way, the program, space, instructors, materials and parents are the most critical dynamics that must be taken into consideration. Another basic dynamic that is essential for the successful execution of the process is that the training is carried out in a way that covers all developmental dimensions. The number of students, instructors, parents and venues is rapidly increasing in the courses, which have continuously increased the number of students since the day they started their activities and are considered to have won the general favor of the public in this regard. This situation causes a wide variety of problems to be experienced, the causes of each of which need to be investigated and solved separately. In this context, various studies have been carried out under many headings to improve the process by scientists who are experts in their fields, and they continue to be carried out. One of the research issues in question is the suitability of the activities carried out in the courses to the developmental stages of the children and that any aspect should not be neglected. In this regard, the aim of the research is to try to reveal whether Quran courses for the 4-6 age group contribute to the religious development of the child and have a positive effect. In order to better understand the contribution to children's religious and moral development, the education program, instructor competencies, the role of the family and the physical environment were examined from various perspectives. In the research, document analysis, one of the qualitative research methods, was preferred. The research is important in that it examines the contribution of Quran courses for the 4-6 age group, which have not been studied in detail, to the religious development of children. It is thought that the results of this research will open new and different windows for researchers who will work on the subject and will benefit the relevant institutions in the improvements they will make to create healthier structures.

Keywords: Religious Education, Development, Preschool Education, Quran Courses for 4-6 Age Group.

Giriş

İnsan, yaşamı boyunca büyüyüp değişen ve sürekli gelişim içerisinde olan bir varlıktır. Gelişimini olması gereken zamanda ve şartlarda devam ettiremeyenler biyolojik olarak değişimler yaşasalar da büyüme anlamında üst bir sürece geçip olgunlaşamazlar. Zira bilişsel, sosyal, dinî gibi yönleriyle çok boyutlu olan gelişim sürecinde her devrenin kendisine özgü dönemsel hazırbulunuşlukları vardır. Bu devrelerde sağlıklı bir gelişim gösteremeyen bireyler, hayatları boyunca farklı sorunlara sebep olacak birçok eksik tarafı da kendi bünyelerinde barındırmak zorunda kalırlar veya bırakılırlar denilebilir (Senemoğlu, 2018, s. 2; Köylü ve Oruç, 2017, s. 2). Doğum öncesinde başlayan gelişim süreci üç ana başlığa ayrılıp çocukluk, gençlik ve yetişkinlik olarak (Dam, 2017, s. 51) isimlendirilse de insanın çocukluğu, bir başkasına bağımlılık konusunda en uzun devre olan bebeklik evresini (Nas, 2018, s. 13) de kapsamı bakımından efn kritik özelliklere sahip olan istisnai bir dönemdir (Selçuk, 1991, s. 45). Çocukluk döneminde gelişimin temelleri atılırken insanın doğuştan kendisinde bulundurduğu ve bir bütün olarak değerlendirilen özellikleri, birlikte ve uygun eğitim yöntemleriyle geliştirilmelidir (Ağ, 2016, s. 2). Çocuk fiziksel olarak büyürken bilişsel, dilsel, duyuşsal, sosyal, ahlaki ve dinî yönleriyle şekillenerek gelişir ve nevi şahsına münhasır özgün bir şahsiyet haline gelir (Çanakçı, 2018, s. 60). Öğrenmeye açık ve bir yönüyle de mecbur olan insanın ilk çocukluk dönemi olarak da isimlendirilen 0-6 yaş evresi; ön yargısız, en saf haliyle ve elde ettiği özellikleriyle çocuğun gelecekteki yaşamında nasıl bir insan olacağı hususunda oldukça etkilidir (Yıldırım, 1997, s. 120).

Aile, erken çocukluk döneminde bireyin kimlik ve kişilik oluşumuna etki eden en temel yapıdır (Yeşilyaprak, 1993, s. 3; Göküş, 2020, s.109-118). Ailenin devamında ve ilkokul öncesinde bu kritik döneme yön veren bir diğer unsur da örgün veya yaygın okul öncesi eğitim kurumlarıdır (Aslanargun ve Tapan, 2011, s. 222). Çocuklar, aile kanalıyla edinemedikleri bilgi ve tecrübeleri belirli bir plan ve program dâhilinde daha bilgili ve bilinçli, işinin ehli öğreticiler vasıtasıyla, akranlarıyla birlikte bu kurumlarda almaya başlarlar. Öğreticilerin yanı sıra okul öncesi eğitim kurumlarının programı, kitap içerikleri, materyalleri, fiziksel şartlar ve sınıf ortamı gibi özellikleri de büyük bir önem arz etmektedir (Güleş, 2013, 13). Okul öncesi eğitim kurumlarında verilecek eğitimin, yüksek bir hızda gelişmekte olan çocuğun tüm ihtiyaçlarına ve öğrenme alanlarına yönelik olması son derece önemlidir. Bununla birlikte okul öncesinin, tamamen eğitimin yapıldığı veya yapılması gereken bir dönem olmadığı ve din eğitimi açısından da tüm yönleriyle bu ihtiyacın karşılandığı veya karşılanması gereken bir süreç olmadığı da söylenebilir (Özeri, 2004, s. 182). Yine de bu evre, kendi doğallığında ileride yapılacak eğitime veya din eğitimine hazırlayıcı bir basamak olarak değerlendirilebilir (Yavuz, 1998, s. 23). Aslında bu dönem, din eğitimi bakımından bir fark etme başlangıcıdır. Dinî kavramların tanımlarını öğrenebilme, söyleyebilme veya çocukların kavramlar arası ilişkileri kurabilme ve değerlendirebilme dönemleri değildir (Doğan, 2014, s. 224).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından program ve müfredatı belirlenerek açılan okul öncesi eğitim kurumları hakkında din eğitimi muvacehesinde bir değerlendirme yapıldığında; bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlar merkeze alınırken bu döneme ait dinî gelişimin, yeterince dikkate alınmadığı görülmüştür (Yazıbaşı, 2020, s. 99). Okul öncesi eğitim programlarında, değerler eğitimi kapsamında öğrenimi yapılan birtakım kavramlar dışındaki konulara yer verilmemiştir. 2024 yılında yürürlüğe giren Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ndeki "Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi" (Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi, 2024) temel alınarak belirlenen Okul Öncesi Eğitim Programı'nda yer alan değerler, 20 çatı değer olarak belirlenmiştir. (Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, 2024). Çocukların ilkokul dördüncü sınıftan önceki dönemde din eğitimi almaları ancak, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)

tarafından açılan ve resmî, yaygın eğitim merkezleri olan 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında söz konusu olabilmıştır (Üzümcü ve Çınar, 2020, s. 9). DİB, mevcut boşluktan ve elzem olan bir ihtiyaçtan hareketle yaygın eğitim kapsamında yürütmüş olduğu Kur'an kurslarına ek olarak 4-6 yaş grubu öğrencilerine yönelik 2013-2014 eğitim-öğretim yılında özel kurslar açmıştır (DİB, 2018, s. 5). Bu kurslar, bilginin aktarılması ve bazı dinî bilgilerin ezberletilmesinden ziyade çocukların dinî gelişimlerine odaklanmış yaygın eğitim kurumları olarak kabul edilebilir (Kocaman ve Özkaplan, 2023, s. 202).

Mevzubahis olan bu kurslar, Osmanlı Devletinin son dönemlerinden başlayıp Cumhuriyetin kuruluşuyla yoğunlaşarak ve halen günümüzde de devam eden din eğitimi konusu ile ilgili hukuki tartışmalara (Turan, 2020, s. 56) rağmen açılmıştır. 4-6 yaş grubu Kur'an kursları, on yılı aşkın bir süredir eğitime başlamasıyla birlikte devamlı olarak ilk haline göre kendisini iyileştirerek geliştirmeye ve halkın teveccühünü (DİB, 2022, s. 4) daha fazla kazanmaya devam etmektedir (DİB, 2023, s. 4). DİB, uzmanları sahadaki öğreticilerden gelen bilgilerden ve bu konuyu ele alan akademisyenlerin yaptığı çalışmalardan gelen veriler neticesinde programlarda, hazırlanmış olan materyallerde ve fiziki ortamlarda iyileştirmeler yapmaktadırlar (DİB, 2023, s. 5). Yapılan iyileştirmeler arasına idari yapılanmaları ve yürütmeye dair uygulama esaslarını da dâhil etmek mümkündür. Yine anne babaların beklenti seviyeleri, sürece verdikleri destekleri, taleplerindeki çeşitlilikleri de bu kurslara yön vermektedir. Birçok araştırmacı program, materyal, mekân gibi konuları, öğretici ve velilerle yaptıkları mülakatlar neticesinde elde ettikleri verilerle değerlendirmeye tabi tutmuştur.¹ Şüphesiz yapılan bu çalışmalar, yeni araştırmalara kaynaklık ettiği gibi eğitim sürecine de olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Ancak, yapılan bu araştırmalarda olumlu veya olumsuz yönleriyle bu kursların çocukların dinî gelişimlerine etki ve katkı boyutunun yeterince ele alınmadığı görülmüştür. Bu kapsamda, kuruluş temel dinamiklerine uygun olarak 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının çocukların dinî gelişimine katkısı meselesi araştırmanın içerik çerçevesini teşkil etmektedir.

Çalışma konusu doğrultusunda "DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının çocukların dinî gelişimine katkısı nasıl gerçekleşmektedir?" sorusu ana problem cümlesi olarak belirlenmiştir. Konuyu sınırlandırmak amacıyla, eğitim programı, öğretici yeterlikleri, ailenin rolü ve fiziksel ortam merkezli bir çalışma yürütülmüştür. Hacimsel boyutu aşma endişesinden kaynaklı eğitim sürecinde kullanılan materyaller bahsi gibi çeşitli değişkenler çalışma dışında tutulmuştur. Bu araştırmada, konu edindiğimiz 4-6 yaş grubu çocukların gelişim özelliklerinin verileri, bir nitel araştırma yöntemi olan doküman analiziyle elde edilmiştir. Araştırma, 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının çocukların dinî gelişimine katkısını tüm yönleriyle ele almış olması, okuyucu ve araştırmacıları daha odaklı incelemeye sevk etmesi ve ilgili kurumların sürece dair iyileştirme çalışmalarına katkı sunacağından önemlidir.

Amaç ve Yöntem

Araştırmada alanyazın tarama modellerinden biri olan doküman incelemesi uygulanmıştır. Tarama modelleri daha çok var olan durumu olduğu gibi araştırıp açıklamayı hedeflemektedir. Tarama modeli; günümüzdeki ya da geçmişteki verilerin tamamının gözden geçirilmesi yaklaşımıyla yapılmaktadır (Şimşek, 2012,

¹ Yapılan çalışmalara birkaç örnek şu şekilde verilebilir: Salih Aybey (2019). "4-6 Yaş grubu kur'an kurslarının eğitim-öğretim faaliyetleri ve problemleri (Zonguldak ili örneği)"; Ömer Demir ve Rabiye Camadan (2019). "4-6 Yaş grubu Kur'an kursları ebeveyn memnuniyeti: Bayburt il örneği"; Muhammet Fatih Genç (2019). "Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 4-6 yaş grubu kuran kurslarında din eğitimi"; Muzaffer Üzümcü ve Nuran Çınar (2020), "Öğreticilerine göre diyanet 4-6 yaş Kur'an kursları (Çorlu Örneği)"; Samet Yağcı (2020). "Öğreticilere göre Diyanet İşleri Başkanlığı ve müftülüklerin 4-6 yaş grubu Kur'an kursları çalışmaları"; Mehmet Korkmaz (2020). "4-6 Yaş grubu Kur'an kursu öğreticilerinin eğitim-öğretim yeterlikleri üzerine bir araştırma"; Emine İsaoglu (2023). "Velilerin 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarından beklentileri ve memnuniyet düzeyleri üzerine bir araştırma (Trabzon ili örneği)".

s. 92). Bu çerçevede geleneksel tarama tekniği uygulanırken konuyla ilgili olan kaynaklar okunmuş, uygun yerlerinden notlar alınmış ve ulaşılan sonuçlar belli bir düzen içerisinde sunulmuştur. (Şimşek, 2012, s. 67). Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi, veri toplama ve toplanan verinin önemini tartışılması, problemle ilişkisinin kurulması ve bilginin sınıflandırılması basamaklarından oluşan bir süreçtir (Balci, 2108, s. 75). Doküman incelemesi, bir tarama modeli olarak geçmişte veya halen var olan bir durumu, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışırken herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası içerisinde girmeden betimlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 1984, s. 80). Hangi dokümanın daha önemli olduğu araştırmanın problemiyle ilişkilendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 188). Eğitim ile ilgili bir çalışmada doküman çeşitleri olarak; kitap ve broşürler, ders kitapları, program metinleri, dergiler, program kayıtları, mektuplar, haritalar, çizelgeler, gazeteler, tezler, anket verileri, çeşitli kamu kayıtları gibi kaynaklar veri olarak kullanılabilir (Balci, 2018, s. 75; Kıral, 2020, s. 174).

Alanyazın taramasında elde edilen veri ile araştırmanın “DİB 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının çocukların dinî gelişimine etkisi hangi yönde gerçekleşmektedir?” problem cümlesi arasında, çocukların dinî gelişim özellikleri eksenli bir değerlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda DİB 4-6 yaş grubu eğitim programlarının üzerinde durduğu eğitim programı, öğretici yeterlikleri, ailenin rolü ve fiziksel ortam merkezli bir çalışma yürütülmüştür.

1. Çocukların Gelişim Dönemleri ve Özellikleri

İnsan, bizzat kendisi büyüyüp gelişirken etrafında bulunan herkesin ve her şeyin gelişimine de şahitlik etmektedir. Aslında insan, evrende tüm boyutlarıyla yaşamakta olan gelişim süreci içerisinde hem etken hem de edilgen durumdadır. İnsan, birey olarak bulunduğu konum ne olursa olsun ister kendi gelişimini doğru ve sağlıklı sürdürebilmesi isterse de başkalarının gelişimine olumlu yönde katkı sunması adına gelişime dair çeşitli bilgiler ve tecrübeler elde etmek zorundadır (Gülaçtı, 2010, s. 3). Gelişimle ilgili birbirine yakın da olsa farklı yönlerinin merkeze alındığı çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Bu yönde yapılan araştırmalar ışığında gelişimin tarifinde öne çıkan ve en belirleyici olan kavramlar; büyüme, olgunlaşma, öğrenme ve hazırbulunuşluk alt kavramlarıdır (Başaran, 1996, s. 25-26; Senemoğlu, 2018, s. 2-4). Gelişim bir zaman dilimi olarak ele alındığı takdirde, insanın ana rahmindeki oluşumundan itibaren hayatın son bulacağı ana kadar kalıttımdan gelen özelliklerinin, yakından uzağa çevrenin de etkisiyle sağlıklı veya sağlıksız bir ortamda farklı gelişim alanlarının birbirini tamamlayarak veya eksikler oluşturarak çeşitli pratiklerin yaşandığı bir süreç olarak açıklanabilir (Bilici, 2015, s. 34).

İnsanlar yaratılışları gereği gelişim açısından doğum öncesi ve sonrasında birbirini takip eden süreçler yaşarlar (Poyraz, 2011, s. 21). Ancak zaman içerisinde çocuğun kalıttımsal olarak anne ve babasından edindiği özelliklerle çevresel faktörlerin birleşmesi farklı ve özgün bir şahsiyetin oluşumuna sebep olur (Tosun ve Çapcıoğlu, 2015, s. 706; Senemoğlu, 2018, s. 8-10). Zaman ilerledikçe çocuğun gelişimine etki edecek çevresel faktörler çoğalacak ve özellikle kurumsal yapılarla birlikte konularında uzman, yeteri derecede pedagojik alt yapıya sahip öğretmenler devreye girecektir. Burada belirleyici olan, bu sorumluluğu alan kişilerin planlanmış bir hedef doğrultusunda, öğrenme ve öğretme tekniklerine uygun olarak ortaya koyacakları performanstaki bilgi, tecrübe ve samimiyetleridir, denilebilir. Basitten karmaşığa doğru ilerleyen büyüme, olgunlaşma ve öğrenme süreçleri bir üst yapıya sağlıklı bir şekilde evrilebilmesi için hazırbulunuşluğu tamamlaması gerekir (Özeri, 2004, s. 182). Üst bir bilgi veya pratiğe geçmeye hazır olan birey yeni dönemde mevcut bulunan kabiliyetini geliştirebilmelidir. Ailede oluşacak olan doğru ve sağlıklı bir hazırbulunuşluk sayesinde, çocuğun sosyalleşmesine direkt etkisi olan kurumsal yapılar diye nitelendirdiğimiz kurslara veya okullara daha rahat ve zaman

kaybetmeksizin adapte olabilecek ve böylece amaçlanan üst düzey yarar gerçekleştirebilecektir (Binbaşoğlu, 2000, s. 39).

Bu çalışma, konu olarak kendisini erken çocukluk dönemi ve özellikleriyle sınırlandırmıştır. Birtakım kabiliyetlerle dünyaya gelen çocuk bu dönemde, özellikle anne ve diğer aile fertleriyle kurduğu ilişki sayesinde fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra kazanacağı güven duygusuyla ve göreceği sevgi ile yoğrulmuş şefkatin etkisiyle temel güven duygusu kazanır. Bu sayede ileriki dönemlerde yaşayabileceği korku, kıskançlık, bencillik, saldırganlık, içe kapanıklık gibi olumsuz duygulardan ve bunların meydana getireceği ruhsal bozukluklardan korunmuş olur. Çocuk, bütün bu sayılan özellik ve mevcut kabiliyetiyle dönemsel olarak birçok gelişim özelliğinin de muhatabıdır. Bunların arasında en fazla öne çıkan alanlar; birbiriyle etkileşim halinde olan ve süreklilik (Poyraz, 2011, s. 21). arz eden gelişim alanları, fiziksel, sosyal ve duygusal, bilişsel, dilsel, ahlaki ve dinî gelişim olarak sıralanabilir.

Konuların farklı başlıklara ayrılmasının sebebi bilimsel olarak daha rahat tanımlanabilmesi, öğrenilebilmesi ve işlenebilmesidir. Her bir bölüm birbirine son derece bağlı ve birbirini tamamlayan özelliklere sahiptir. Herhangi birinde olabilecek eksik gelişim bir diğerini de temelden etkileyecek kapasitededir. Fiziksel gelişim; bedende meydana gelen büyüme neticesinde gözle görülebilen boy ve kilonun artmasıyla el, ayak gibi vücut organlarının ve uzuvlarının değişimidir (Ağ, 2016, s. 3). Bedensel gelişim ve değişim hayat boyu devam eder. Bu değişimin ana sebepleri kalıtım ve büyüdüğü ortamın taşıdığı özelliklerdir. 0-6 yaş döneminde yani bebeklik ve okul öncesi dönemde gelişim, en hızlı fiziksel sonra psikomotor alanlarda gerçekleşir (Başaran, 1996, s. 54; Dam, 2017, s. 53). Çocuk fiziksel gelişimle birlikte kabiliyetlerinin farkına varıp zihin kontrolüyle birlikte reflekslerini istediği doğrultuda kullanmaya başlar. Uzuvlarını bilinçli bir şekilde istediği yönde kullanmayı öğrenir. Doğuştan getirmediği ancak etrafındakilerden ve yaşanan olaylardan yavaş yavaş etkilenecek (Dodurgalı, 1996, s. 193) gelişim içerisine girdiği bir diğer husus ise zihinsel yani bilişsel gelişim özelliğidir. Yaratılışında mevcut bulunan ve insanı farklı kılan zihinsel güç sayesinde dünyayı tanımaya, anlamaya ve olaylar arasında bağlantı kurmaya başlaması onu yeni bir öğrenme sürecine tabi tutar. Henüz sosyalleşmenin eşiğinde olan çocuk, ilk dönemlerde kibir ve bencillik denilmeyecekse de benmerkezci bir yapıya sahiptir. Bu yaş aralığında birey herkesi kendisi gibi görmekte ve kendisi gibi düşündüklerini zannetmektedir (Şimşek, 2014, s. 42). Çevresindekilerin farklı düşünebileceğini kavrayacak zihinsel yetiye hâlâ sahip değildir (Doğan, 2014, s. 203). Ancak bu süreçte sosyalleşme hızla artmakta ve zihin gelişmektedir. Burada yapılması gereken, yakın planda ebeveyn sonrasında ise konusunda uzman eğitimciler sayesinde benmerkezci özelliğinden sıyrılarak paylaşmak, birlikte oynamak ve cömertlik gibi vasıfların kazandırılmasıdır. Toplumsal norm ve değerlerin aktarımı hususu ilk öğretmen olan anne tarafından bilinçli bir şekilde organize edildiği takdirde çevresine kolayca adapte olabilen, toplumla uyumlu hale gelebilen bir kişilik neşvünema edecektir (Özeri, 1998, s. 222). Sosyal ve duygusal gelişimi konusunda, etrafında toplumun değerlerini kendisine örnek alabileceği birilerinin varlığı onun kişiliğinin olgunlaşmasına sebep olacaktır.

Çocuk iki yaşına kadar kendisini ilk sarmalayan annesine özel bir bağ ile bağlıdır ve tüm benliğiyle ona güvenir. Zaman ilerledikçe çocuğun farklı kişilerle kuracağı temas annesinden aldığı güven ve itimatla yeni sosyal tepkiler oluşturmaya vesile olur (Sargın, 2001, s. 21). Çocuk, ilköğretim öncesinde gidebileceği okul öncesi eğitim kurumlarından olan kreşler, anaokulları ve 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında bir araya geldiği çocuklarla yeni bağlar kurmaya başlar ve onlar sayesinde kendisinde bulunan bencillik, cimrilik, kıskançlık gibi duyguların

yoğunluğundan kurtulma sürecine girer. Burada önemli olan yavaş yavaş karmaşıklaşan sosyalleşme sürecinde çocukta mevcut bulunan duyguların da sağlıklı bir şekilde gelişebilmesidir (Öcal, 1998, s. 135-136). Bu duyguların gelişim ve değişim esnasında kontrollü bir tutumla, insana faydası nispetinde mevcudiyetini sürdürmek gerekir. Çünkü bu duygulardan herhangi birisinin aşırı bir şekilde bulunması veya tamamen yok olması faydadan çok zarar verir. Sevgiyle büyütülmesi gereken çocuğa aşırı derecede gösterilecek olan korumacılık tutumu onda bağımlılık, öz güvensizlik gibi olumsuz gelişimlere sebep olabilir. Aile içerisinde çocuğa verilecek olan küçük sorumluluklar ileride katılacağı sosyal ortamlarda arkadaşlarıyla daha rahat iletişim kurmasını sağlar (Yavuzer, 1997, s. 107) Çocuğun bir taraftan sosyalleşmesi devam ederken zihinsel gelişimindeki ilerlemeyle birlikte bilişsel olarak dil gelişiminde oluşan farklılıklar sayesinde olaylar arasında anlamlı irtibatlar kurmaya başlar. Yeni sorular sorma ihtiyacı hisseden çocuk konuşmasındaki iyileşme sayesinde daha kolay ve sağlıklı bir öğrenme gerçekleştirir. Bir kere daha yetiştiği ortam büyük bir anlam kazanmakta ve kullanılan kelimelerin, kurulan cümlelerin ve iletişim dilinin çocuğu da şekillendirdiği anlaşılmaktadır (Köylü ve Oruç, 2017, s. 22).

Bilimsel açıdan çocukta bulunan farklı ancak birbirine bağlı gelişim alanları bu noktaya kadar kısaca anlatılmaya ve konumuz itibarıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte bu araştırmanın incelemeye çalışıldığı bir diğer husus; sınırlandırılmış içeriği çerçevesinde önemine binaen özel bir başlık altında ve biraz daha genişçe değerlendirilen dinî ve ahlakî gelişim konusu olacaktır. Bu gelişim alanı okul öncesi eğitimde olduğu gibi 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında da son derece ayrıcalıklı ve istisnai bir yere sahiptir.

1.1. Çocukların Dinî ve Ahlakî Gelişimleri

Çocuğun diğer gelişimsel özelliklerinden bağımsız gelişmeyen bir boyut olması münasebetiyle dinî gelişim, çocuğun kutsal diye nitelendirdikleriyle ilişkilerinden dolayı ortaya çıkan tecrübelerinin bir yorumudur (Kuşat, 2012, s. 42). Dinî gelişimi eğitimle ilişkilendirdiğimizde, süreç içerisinde çocuğun dindarlık düzeyinde yaşanacak değişimler olarak da tanımlamak mümkündür (Köylü ve Oruç, 2017, s. 47). Duygu kavramını haz ve elem barındıran her nevi ruhsal olaylar olarak tanımlayan Özeri, çocukta yaşanacak olan dinî gelişimin en önemli kısmını, din duygusu olarak açıklamıştır. Ona göre din duygusu, mütemadiyen ilahî aleme doğru ilerleme, bir nevi yükselme çabasını güdüleyen duygudur (Özeri, 2004, s. 58-60). Çalışmanın kapsamı gereği değerlendirmeye alınan çocukluk evresi gelişimlerinden okul öncesi dönemde, din duygusunun gelişimi ve çocuğun dinî konulara olan ilgisi, son derece yüksektir (Yavuz, 1983, s. 27). Bu yaş aralığının, kritik (Oruç, 2011, s. 67) bir dönem olması hasebiyle insanın sonraki hayatını etkileyecek birçok gelişimin temeli atılırken dinî ve ahlakî gelişimin yaslandığı kaideler de belirginleşir. Aslında bu yıllara, çocuğun ileride basitten mükemmele doğru nasıl bir kişiliğe sahip olacağını, hangi değerlere ve inanca göre yaşayacağını belirleyen yıllar da denilebilir. Bu süreç içerisinde inanç, alacağı din ve ahlak eğitimi sayesinde şuur altına yerleşerek; ilk önce taklit yoluyla, sonrasında ise meraklı sorularla elde edilen bilgiyle oluşur ve vicdanileşerek (Hökelekli, 1998a, s. 185-186) içselleşir. Bu dönem için hem din kaynaklı bilgiler yoluyla hem de bu evre üzerine yapılan bilimsel çalışmalar ışığında insan hayatının başlangıcı ve belirleyicisi olması bakımından dinî gelişimin altın çağı nitelendirilmesi yapılabilir (Ay, 2019, s. 35).

Bebeklik döneminin hemen akabinde çocukların fitratlarında bulunan ve kabiliyetlerinin gelişimine sebep olan dinî konulara ilgisi merakla birlikte artmaya başlar (Özeri, 2004, s. 181). Eğitimle birlikte üç boyutlu saç ayağı denilebilecek bilgi, davranış ve duygu sayesinde yetenekler gelişir. İyi ve kötünün ne olduğu ahlakî eğitimle öğrenilirken davranışlar, taklit yoluyla şekillenir. Bu durumun ortaya çıkartacağı sonuçlara da bağlı olarak zevk

alma, mutluluk, sevinç veya üzüntü, korku gibi duygu boyutları oluşur (Bovet, 1958, s. 21). Allah ile olan irtibat, somuttan soyuta evrilirken olabildiğince şeffaf bir zeminde dönemsel gelişim özelliklerine uygun kurulursa ileriki yaşlarda inançta bir yalpalanma söz konusu olmayacaktır (Ayhan, 1998, s. 283). İnanma eğilimi içerisinde olan bir çocuğun ailesi eğer dindar ve dinî konulara önem vererek yaşarsa çocuğun bu ortamda dinle tanışması, buna yönelik duygu ve kabiliyetlerinin gelişmesi daha hızlı gerçekleşir (Ay, 2005a, s. 364-365; Ayhan, 1998, s. 286). Dindar bir ailedeki bireyler dine dair uygulamalarıyla dinin ilk öğreticisi de olurlar. Yavuzer “çocuk duyduğunu değil, gördüğünü öğrenir ve uygular” derken birebir örnek alıp kopyalama hususunda eskilerin karbon kâğıdı günümüzün fotokopi cihazı metaforunu verir (Yavuzer, 1997, s. 101). Dinî pratiklerin, ibadetlerin aile içerisinde uygulanıyor olması erken dönemde tecrübe etmeye ve ileriki yaşlarda bunlardan olumlu yönde muhakeme yapmaya ve uygulamaların devamına vesile olacaktır (Selçuk, 1991, s. 82).

Din duygusunun ihmal edilmesi, eğitimine zamanında başlanmaması veya fazlaca verilmesi, baskı yoluyla, korkutarak aktarılmaya çalışılması gibi herhangi bir yanlış uygulama çocukta soğumalara, dinden tamamen uzaklaşmalara sebebiyet verebilir (Yurdağül, 1998, s. 124; Ay, 2005b, s. 287). Korku yerine sevgi temelli verilecek olan bir Allah inancı çocukta samimi bir şekilde güveneceği ve bağlanacağı bir yaratıcıya bağlanmasını sağlar (Kotan, 2013, s. 1; Selçuk, 1991, s. 82). Çocuğa bu yaşlarda verilecek doğru ve sağlıklı dinî bilgiler ve kazandırılacak ahlakî alışkanlıklar ileriki yaşlarda karşılaşılabileceği yanlış anlayış ve bilgilere karşı bir kalkan (Göküş, Koçoğlu ve Atay, 2020, s. 345; Göküş, Koçoğlu ve Atay, 2021, s. 315) görevi görecektir. Aldığı bu temel bilgilerin onun öncelikle inancında zikzaklar çizmesini önleyeceği sonrasında ise, sosyo-kültürel yapının kabul etmeyeceği sapkınlıkların, kötü eylemlerin ortaya konmasını engelleyeceği söylenebilir. (Şahin ve Göküş, 2022, s. 862). Ailede başlayan bu sürecin çocuğun katılacağı kurslarla devam ettirilmesi çocukların, dini ibadetlerin uygulamalı yapılmasına şahitlik etmelerine ve dolayısıyla onların daha çok heveslenmesine, bireysel ibadet alışkanlıklarının gelişmesine katkı sağlayacaktır (Kılıç, 2021, s. 97).

Birçok farklı kaynaktan çocukta bulunup da geliştirilecek olan dinî gelişim özelliklerine dair birbirine yakın ve birbirini açıklar bilgiler mevcuttur. Bunların en önemlilerinden olan himaye edilme ve bağlanma duygusu en temel duygulardandır ve bunu her çocuk doğuştan getirir (Dam, 2017, s. 66). Çocuk eğitiminin ana fikri güvenli bağlanma ve kendini güvende hissetmesidir. İlk sosyalleşme alanı olan aile sonrasında katılacağı kurslar veya okullardaki rahatlığı, sakinliği ve mutluluğu annesiyle kurması gereken aidiyet hissinin kuvvetine bağlıdır. Çünkü güven bağlanmayı, bağlanma aidiyeti, aidiyet ise uyumdaki mükemmelliği ortaya çıkartacaktır (Güneş, 2015, s. 17). Bebeklik döneminde temel güven evresinde somut olarak annesinde arayıp bulduğu güvenme duygusunu zaman içerisinde zihinsel gelişimiyle birlikte somuttan soyuta doğru üst bir noktaya taşıyıp daha güçlü olan aşkın bir varlıkla tamamlamak ve tatmin etmek ister (Emini, 1998, s. 118-119). Çocuğa 3-4 yaşına doğru etrafındaki konuşmalarda duyduğu “Allah yardım eder, İnşallah, Allah korur, Allah en büyüktür” gibi ifadelerle fitratında bulunan inanma ihtiyacı hususunda yeni bir boyut kazandırılır. Gerçek koruyanın, güvenilmesi gerekenin, annesinin bile sığındığı, zor durumlarında dua ettiği Allah inancına doğru bir yöneliş gösterir (Yavuz, 1983, s. 138). İşte bu evrede çocuğa verilecek sağlıklı bir eğitim sayesinde dinî gelişim asıl mecrasına koyulur ve çocuk sorduğu soramadığı ama merak ettiği cevaplara kavuşur. Dinî gelişim özelliklerinden bir diğeri ise taklittir (Ağ, 2020, s. 3). İnsan, hayatının her döneminde sürekli olarak bir model arar ve kendisine uygun olanı ve beğendiğini örnek alarak yoluna devam etmek ister. Hökelekli bu durumu “modelle aynileşme” tabirini kullanarak açıklarken dinî inanç ve tutumların, bu yöntemle biçim kazanacağını ifade eder (Hökelekli, 1998b, s. 185). Özellikle bu durum çocuklarda anne-baba faktörüyle ön plana çıkar ve buna öğrenmenin ilk metodu da denilebilir. Çevresinde

duydıklarını tekrarlar veya gördüklerini bizzat kendisi de uygular (Subaşı, 2015, s. 288). Yapılan ibadetleri ilkönce anlamadan ve sorgulamaksızın taklit ederken bir süre sonra onlara anlam yükleyerek bu ibadetleri sürekli hale getirir. Dinî ve ahlakî değerler çocuğa bilinçli bir şekilde aktarılmalıdır ve bu işlem sırasında çocuğun zıtlıklar yaşamaması için söylenenlerle yapılanların uygunluğuna dikkat edilmelidir. Ailenin özenle takip ettiği, dinlediği veya izlediği televizyon, internet, gazete, dergi, kitap gibi basılı ya da görsel materyaller çocuk üzerinde ciddi etkiler bırakır. Ev içerisinde olup biten bu tür pratikler çocuğun dinî ve ahlakî gelişimini hızlandırır veya yavaşlatır (Dodurgalı, 1996, s. 144).

Okul öncesi dönem içerisinde bulunan çocuğun bir diğer özelliği ise kolay inanırlıktır. Çocuk en fazla bu dönemde duyduğu her şeye inanır ve onu olduğu gibi tenkit etmeksizin kabul eder (Yavuz, 1983, s. 43). Zihinsel gelişimi henüz tam olarak gelişmemiş olan çocuk bu dönemde mantık örgüsü oluşturmadan gördüğü ve duyduğu dinî değerlere inanır ve bağlanır. Şuur altına alınan bu bilgiler zamanla bilinçli bir inanmaya ve ona uygun yaşamaya evrilir. Buradan hareketle ne fazla ne eksik çocuğun kapasitesi göz önünde bulundurularak yapılacak olan dinî eğitim onun gelişimine pozitif yönde katkı sunar (Doğan, 2014, s. 207).

Çocukta öğrenme ve anlama arzusu fitri bir özelliktir. Öğrenme isteği onda merakı, merak ise soruları ve keşfetmeyi doğurur (Köylü ve Oruç, 2017, s. 52). Bu dönemde dinî bir uyanış ve bilinçlenme dönemi, “ruhsal doğumun başlangıcını” (Güneş, 2016, s. 69) yaşayan erken çocukluk dönemindeki birey varoluşa dair, yaratan ve yaratılanlar hakkında çok da bilinçli olmayan sorular sormaya başlar. Neden, niçin, nasıl soruları onun dinle ilk temasa geçtiği anlamaya ve kavramaya yönelik eylemlerdir. Çevresinde olup biten doğum-ölüm, çiçeklerin açması-solması gibi durumlar çocukta merak uyandırır ve olanları anlamaya çalışır. Zaman içerisinde oluşan manevi farkındalıklarının artması, çocukların günlük yaşamlarında daha bilinçli ve özdenetimli davranmalarına da katkıda bulunur (Çelik Tüten, 2021, s. 14). Yine çevresinden duyduğu cennet, cehennem, ahiret, melek, şeytan gibi metafizik bilgileri de kavramak için sorular sorar ve bunları ilk önce etrafındaki nesnelere somutlaştırmaya başlar. Bu tür sorular, aile içinde ve okul öncesi gidebileceği çeşitli kurumlarda doğru bir kaynaktan uygun bir yöntemle cevaplanması halinde çocuktaki dinî ve ahlakî gelişim olumlu yönde ilerleme kaydeder (Kızılabdullah, 2015, s. 44). Belirli bir düzen ve kural içerisinde basitten karmaşığa doğru yapılacak olan bilgi akışı birbiriyle çelişmeyen içerikle ve pratikle aktarılırsa çocuk bunları içselleştirecek ve zamanla yaşamında dinî hassasiyetleri olan olgun bir karakter haline yükselecektir.

Ahlakî gelişim, toplumsal yönü baskın olması itibarıyla bireyin, toplumun değer yargılarını benimseyeceği bir çevresel uyum sürecidir (Köylü ve Oruç, 2017, s. 30; Şahin ve Göküş, 2020, s.243.). Bu süreç, temelleri okul öncesi dönemde atılırken bireye, kendi ilke ve değer yargılarını oluşturmasında imkân sunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda iç denetimi gelişen birey, kendi istekleri ile toplumun istekleri arasında bir denge kurar ve baskıdan uzak, toplumsal normlara uyumlu davranışlar sergilemeye başlar (Özeri, 2004, s. 190). Bu durumu, “baskının olduğu yerde ahlak olmaz”, bir diğer ifadeyle “özgürlüğün olmadığı yerde ahlak olmaz” (Erdoğan, 2023, s. 1) yaklaşımı ile açıklamak Gazali'nin ahlak tarifine oldukça uygun görünmektedir. Gazali'ye göre ahlak; davranışları hiçbir zorlama olmadan ve düşünmeksizin ortaya çıkmasına vesile olan ve insanın yaratılışında bulunan bir melekedir (Çağrııcı, 1991, s. 16). Dinî gelişim kadar ahlakî gelişim de bu yaşlardaki çocuklarda mutlaka dikkate alınması gereken ve birbirinin mütemmimi olan iki gelişim türünden biridir. Çocuk bu kritik gelişim evresinde doğru veya yanlış davranışın ne olduğunu sosyalleşerek öğrenir (Aydın, 2020, s. 25). Anne-baba ve yakın çevre ahlakî gelişim konusunda da birinci dereceden sorumludur ve zaman geçirmeden neyin iyi, neyin kötü

olduğunun bilgisini verirler (Bayraktar, 1984, s. 113). İleriki yaşlarda ahlakî değerlere uyum hususunda sıkıntı ve zorluk yaşanmaması için uygun bir metotla bu konu diğer gelişim konularıyla birlikte bu dönemde verilmelidir. Çocuğun bu yaşta daha çok görerek öğrendiğini kabul edecek olursak ona rol model olabilecek ahlakî tutumlar gösterilmeli, yanlış söz ve hareketlerin neler olduğunun bilgisi aktarılmalıdır (Hökelekli, 1998a, s. 187-188). Yaşanacak herhangi bir ihmal henüz doğruyu ve yanlış ayırt etme yetisinin gelişmediği çocukta, bütün gördüklerini iyi kabul edip onları şuur altına alarak olduğu gibi içselleştirmesine vesile olacaktır.

Ahlakî gelişim hususunu farklı açılardan inceleyen birçok bilim adamı ve bilimsel araştırma mevcuttur. Piaget ve Kohlberg ahlak eğitimi alanında en fazla öne çıkan ve diğer araştırmacıları da etkileyen önemli iki bilim adamıdır.² Bu iki araştırmacının ahlak eğitimine dair birbirinden farklı özellikler içeren kuramları vardır. Piaget, ahlakî gelişimle zihinsel gelişimi iç içe geçmiş iki ayrı gelişim olarak gördüğünden dolayı zamanı merkeze alarak çocuğun somut ve soyut işlemler dönemlerinde farklı süreçlerden geçtiğinin tespitini yapar (Senemoğlu, 2018, s. 68). Ona göre sembolik tasarımlar yapan çocuk oyun esnasında bir nesneye (oyuncağına) başka bir nesneymiş gibi davranır (Cihandide, 2014, s. 48-49). Piaget, kendi ahlakî gelişim kuramını iki dönem üzerine bina eder. Bunlardan ilkinin 10 yaşına kadar sürdüğünü dile getirerek “Dışa Bağımlı Dönem” olarak adlandırır. İkincisinin ise adına “Özerk Dönem” der ve bu dönemi 10 yaşından sonraki ergenlik dönemi ile sınırlandırır (Köylü ve Oruç, 2017, s. 30). Ona göre dışa bağımlı döneminde çocuk, etrafında cereyan eden olayların niçin yapıldığıyla ilgilenmek yerine sonucuyla ilgilenmeyi tercih eder. Yakın çevresindekilerin çocuğun yaptığı hareketler karşısında verdikleri tepkiler üzerine o eylemin iyi-doğru ya da kötü-yanlış bir davranış olduğu sonucuna ulaşır (Ağ, 2020, s. 3). Taklitte birlikte istenilen hareketleri yapma, istenmeyen eylemlerden uzak durma onun açısından en gerçekçi ahlakî durumdur. Bu dönemde olaylar arasında mantıksal bağ kurma ve sonuç çıkarma henüz daha gelişmemiştir (Senemoğlu, 2018, s. 67). Çocuk bütün saflığıyla ve kolayca inanma özelliğiyle ahlakî kuralları düşünmeden olduğu gibi kabul eder ve genelleme yaparak sıkı sıkıya onlara bağlı kalır. Erken çocukluk dönemindeki birey daha çok bencillik duygusu ağır bastığı için her talep ettiğinin olmasını ister ve etrafındaki her şeyin kendisine ait olduğunu düşünür (Tatar, 2009, s. 23). Zaman içerisinde zihinsel gelişimindeki olgunlaşma ve alacağı sağlıklı ahlakî eğitimle birlikte gösterdiği bencillik davranışlarının normal düzeye gerilediği ve diğer kişilerin haklarına saygılı davrandığı görülür (Aydın, 2013, s. 68-71).

Piaget'in öğrencisi olan Kohlberg ise yaptığı çalışmalar sonucunda hocasından farklı düşünüp zamanı merkeze almayarak ahlakın yaşa bağlı olarak değişmeyeceğini ileri sürer (Gürses ve Kılavuz, 2016, s. 108). Ona göre menfaat ve bencillik merkezli hareket eden birey hayatının herhangi bir yaşında ve döneminde olayların sonucuna bakarak menfaatine uygun olanı tercih edebilir ve tercihini kendince daha ahlaklı görebilir (Eroğlu, 2023, s. 72). Dolayısıyla eğer gerçekleştirilmek istenilen şey genel ahlakî tutumsa, bu bağlamda asıl olan niyettir ve davranıştaki sonuç tek belirleyici güç değildir. Örneğin ona göre mutfakta yanlışlıkla ayağı yerdeki halıya takılıp da on bardağı istemeden kıran çocuk, bilerek ve isteyerek iki bardağı aynı anda kıran çocuktan daha ahlaklıdır. Çünkü o davranışların meydana gelmesinde ve bitmesinde sadece sonucun değil niyetin de çok önemli olduğunu bilir (Senemoğlu, 2018, s. 69). Kohlberg kendi ahlakî gelişim kuramını “gelenek öncesi dönem, geleneksel dönem ve gelenek sonrası dönem” olarak üç ayrı başlıkta inceleyerek ortaya koyar. Her düzeyde kendi dönemsel özelliklerine göre farklı davranışlar ortaya konabilir. Gelenek öncesi dönemde çocuk son derece saf ve çıkarıcıdır (Oruç, 2010, s. 44-45). Kendi ihtiyaçlarını ve çıkarını merkeze alarak eylem ortaya koyabilir (Aydın,

² Bu konuda yapılan değerlendirmeler için bk.: Atay, ve Cığır, 2019, s. 996-1009).

2020, s. 64). Kurallara ancak kendi çıkarına hizmet ediyorsa uyar ve mutlaka karşılık bekler. Ödül ve ceza merkezli bir tepkisellikle birlikte ilişkilerde sen bana verirsen ben de sana veririm, “sen bana yardım edersen ben de sana yardım ederim” mantığı esastır (Senemoğlu, 2018, s. 70). Geleneksel dönemde birey başkalarıyla çatışmadan kurallara ve düzene uyup iyi çocuk olmayı ister (Senemoğlu, 2018, s. 71). Diğer insanların kendisi hakkında ne düşündüğü artık onun için önemlidir ve bundan dolayı davranışlarının sonucunda onay alıp almayacağını hesap ederek hareket etmeye çalışır. Uyumlu ve iyi bir çocuk olma eğilimiyle birlikte ahlaklı olmayı tercih ederler (Oruç, 2010, s. 45). Bu dönemde alacağı sağlıklı bir eğitim sayesinde toplumun değerlerini benimseyerek, kanun ve düzen dışına çıkmadan uyumlu insan olarak hareket eder. Salt bencillik ve çıkarıcılıktan uzaklaşarak toplumsal faydayı ön plana alır. Sorumluluk hissi gelişerek diğer insanlara da faydalı olabilecek davranışlar ortaya koyar ve otoriteye uyum sağlar. Gelenek sonrası dönemde birey, bireysel özellikler göstererek kuralları ve kanunları sorgular hale gelir (Ağ, 2020, s. 3). Her söyleneni olduğu gibi kabul etmek ve otoriteye mutlak itaat yerine daha bağımsız ve hür davranarak toplumsal fayda getiren konuları benimser ve onları koruyarak sürdürmeyi esas alır (Gürses ve Kılavuz, 2016, s. 106).

Erken dönemde çocuktaki dinî ve ahlakî gelişimin olgunlaşmasını hızlandırarak üst bir evreye geçişin rahat olmasını sağlayan en önemli etken ailedir. Aile ortamında, kendi içinde barındırdığı bütün karmaşıklığına rağmen din eğitimi konusunda yapılacak doğru ve sağlıklı eğitim, onu özellikle okul öncesi dönemde gidebileceği kreşler, anaokulları ve Kur'an kursları gibi kurumlara hazır hale getirir (Özeri, 2004, s. 181-182). Girebileceği yeni ve farklı karakterlere sahip bulunan bu sosyal ortam, çocuğu geleceğe hazırlarken eğitimin tüm olumlu fonksiyonlarını icra ederek mevcut kazanımlarını geliştirecek ve onu sağlıklı düşünen ve daha tutarlı bir şahsiyet haline getirecektir.

2. Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kurslarının Çocuğun Dinî Gelişimine ve Eğitime Katkısı

Türkiye Cumhuriyeti'nde resmî anlamda halen devam etmekte olan Kur'an kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevlerini belirleyen ve 22.06.1965 tarihinde çıkarılan 633 sayılı kanunun 7-b/1 maddesi gereğince mevcut yapısına kavuşmuştur. Resmîyet kazanan kurumlar din eğitimi çalışmalarını bu kanun ve devamında çıkarılan yönetmelik hükümlerine göre yürütürler (DİB, 1965). DİB Kur'an kurslarının 2012'de çıkarılan yönetmelik çerçevesinde eğitimdeki gayesini, “isteyen vatandaşlara doğru bir şekilde Kur'an okumasını öğretmek ya da ezberletmek, öğretilen metinlerin meallerini okutmak, Hz. Peygamber' in hayatını ve örnek ahlakını tanıtmak, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları doğrultusunda kursa katılanları aydınlatmak” olarak açıklamıştır (DİB, 2012). İsteyen kişiler bu kurslara katılarak günlük hayatlarında ihtiyaç duyacakları Kur'an okumayı öğrenebilecekler ve dinî bilgileri alabileceklerdir. 22 Temmuz 1999 tarihinde, Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun'a eklenen 3. madde ile Kur'an kurslarındaki yaygın eğitime yaş sınırı getirilmiştir. Uygulamaya alınan bu kotanın eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olduğu görülmüştür. Ülkede yaşanan gelişmelerle birlikte Kur'an kurslarına başlama ve devam yaşıyla ilgili sınırlama Resmî Gazete 'de yayınlanan 17.09.2011 tarih ve 653 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyle kaldırılmıştır (Kanun Hükmünde Kararname, 2017). Diyanet İşleri Başkanlığı 26 Ocak 2012 tarihinde kurduğu “Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) Geliştirme Komisyonu” başkanlığında “4-6 Yaş Grubuna Yönelik Olarak Din Eğitimi Projesi” başlatmıştır. Oluşturulan komisyonun içerisine Başkanlık merkez teşkilatındaki ilgili görevliler, Kur'an kursu öğreticileri, okul öncesi öğretmenleri, çocuk yayıncıları, ilgili bölümlerin akademisyen ve pedagogları alınmıştır.

Komisyon üyeleri yaptıkları saha araştırmaları ve toplantılar neticesinde yürütülmekte olunan çeşitli kurslara gelen öğrencilerin % 66'sını 23 ve üzeri yaş grubu yetişkin ev hanımlardan müteşekkil olduğunu ve bu ev hanımlarının önemli bir kısmının 4-6 yaş arası çocuk sahibi olduklarını görmüşlerdir. Özellikle bu gruptan ve vatandaşların genelinden gelen talep üzerine, oluşturulan komisyona 4-6 yaş öğrenci grubuna yönelik bir program ve ders materyali hazırlama talimatı verilmiştir (DİB, 2018, s. 5). Komisyonun yaptığı çalışma neticesinde 4-6 yaş grubu öğrencileri ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu) hazırlanmıştır. 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında takip edilen öğretim programı 2014 yılında okul öncesi öğretmenleri, Kur'an kursu öğreticileri, akademisyenler, yayıncılar ve pedagogların katıldığı bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan bu programın, sahadan gelen geribildirimler doğrultusunda muhatapların ilgi, ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurularak, farklı yöntemlerle elde ettiği veriler muvacehesinde güncellendiği görülmektedir (Kocaman, 2013, s. 740). İlk güncelleme 2018'de yapılmış, 2022 ve 2023 yıllarında ise yapılan iyileştirmelere devam edilmiştir. Yapılan programların ilk bölümü ortak bir şekilde, programın temel yaklaşımları, genel amaçları, temel ilkeleri başlıklarıyla oluşturulmuştur.

2014 yılında hazırlanan programın temel yaklaşımlarında, programın hangi öğretim anlayışı ile oluşturulduğu, benimsenen ilkelerin neler olduğu, etkinlik ve kazanım uygunluğu, öğrencilerin bireysel hazırlanabilirliği ve öğreticilerin öğrencilerin bireysel farkındalık düzeylerine göre farklı materyallerden yararlanabilecekleri konuları maddelendirilmiştir. Programın genel amaçları kısmında, öğrencilerin İslam dininin değerlerini, kendi seviyelerinde insan hayatına anlam kazandırdığını fark etmelerini ve bunları gündelik hayatta kullanmalarını, Kur'an-ı Kerim'i içerik ses ve şekil olarak tanımasını gibi hususlar ilk olarak belirlenmiştir. İkinci olarak ise, Allah'ı sevgi temelinde tanımasını, Peygamberimizi tanıyıp sevmelerine ve model almalarına, sağlıklı bir dinî ve ahlakî gelişim sergilemelerine ve son olarak diğer gelişim alanlarına da katkısı olacak şekilde bir ortam hazırlanması gerektiğine yer verilmiştir. Programın ilkelerine bakıldığında ise bu çalışmanın konusu açısından ön plana çıkanlar şunlardır: Çocukların bireysel farklılıklarına uygunluk, etkinlikler düzenlenirken çevrenin ve kursun imkânlarının göz önünde bulundurulması, çocuğun bildiklerinden başlanmalı ve deneyerek öğrenmesine olanak tanınması ilk dikkat çekenlerdir. Sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma vb. duygu ve davranışlar geliştirilmeli, çocukların kendilerine saygı ve güven duyması sağlanmalı gibi programın çıktılarında da hususlar ön planda olan diğer ilkeler arasında kendisine yer bulmuştur (DİB, 2014). Öğrenme-öğretme sürecinde oyunlara yer verilmeli, çocuklara kişiliklerini zedeleyici şekilde davranılmamalı, bu yönde baskı ve kısıtlamalar yapılmamalıdır (Değer, 2024, s. 154). Çocukların kendilerinin ve başkalarının duygularını fark etmesi desteklenmeli, hayal güçleri, yaratıcı ve eleştirel düşünme, rahat iletişim kurma becerileri, geliştirilirken din eğitimi sürecine çocuğun ve ailenin etkin katılımı sağlanmalıdır. Öğreticiler bu süreçte, harf ve kelimelerin doğru telaffuzuna özen gösterirken öğrencilere bıkkınlık verecek şekilde ısrar etmemeli ve Peygamberimiz Hz. Muhammed ile ilgili konular işlenirken, bolca ve mümkünse görsel örnekler verilmelidir (Sancak, 2022, s. 30). Öğreticiler ders öncesi plan ve hazırlık yapmalı, oyun etkinlikleri sırasında kendisi de rol almaktan çekinmemelidir (DİB, 2014).

Öğrenme-öğretme sürecinde çocuğun kişisel gelişimine dönük katkılar hedeflenmekle beraber çocukta çevreye dönük sağlıklı bir yapı da oluşturulmaya çalışılmıştır. *Kur'an-ı Kerim-1* alanı, kitabı tanıma ve insan hayatında nasıl rehber olacağı hakkında bilgiler vermekle başlamış ve harf eğitimiyle devam ettirilmiştir. *Dinî Bilgiler-2* alanı 9 ünite halinde, sevgi temelli bir yaklaşımla Allah'ı, Peygamberimizi, dinimi, Kur'an-ı Kerim'i, kâinatı, insanları, vatanı, bayramları, dinî mekânlarımızı seviyorum temalarıyla sürecin işlenmesini amaçlamıştır.

İslam dininin nasıl bir din olduğu ve bireye nasıl kimlik kazandırabileceği, bireyin kendisine, diğer insanlara, topluma, çevreye ve genel olarak kâinata bakış açısının nasıl olması gerektiği işlenirken kültürel değerlerin aktarılması hedeflenmiştir. *Kur'an-ı Kerim-2* alanında ise, harflerin tanınmasının ardından kelime yapılarına, yüzünden okuma denemelerine ve kısa süre ezber çalışmalarına yer verilmiştir (DİB, 2014).

2018 yılında hazırlanmış olan programın temel yaklaşım kısmında, çocukların kişisel gelişim özelliklerinin dikkate alınması gerektiği, öğretimin bireyselleştirilebileceği, farklı uygun materyallerin etkinlikler sırasında kullanılabilmesi, programın ilk haftasında “kursu uyum süreci” uygulanacağı gibi hususların eklenmiş maddeler olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Temel ilkeler kısmına eklemeler yapılmış ve bunların arasında, “çocukta dinî bir etki bırakma ve dinî duygunun gelişmesine katkı sağlama” konusunun dikkat çekici olduğu görülmüştür. Ayrıca, sonuç odaklı bir yaklaşım yerine süreç odaklı bir çalışmanın yapılması gerektiği hususu vurgulanmıştır. Temel ilkeler başlığı altına yapılan iyileştirmelere bakıldığında, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarının yanı sıra çevrenin ve kursun imkânlarının da göz önünde bulundurulmasıyla beraber verilen eğitimle çocukların sevgi, saygı, iş birliği, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, paylaşma vb. duygu ve davranışlarının geliştirilmesi konularının yer aldığı görülmüştür. Öğretme yöntemleri ile ilgili, eğitim sürecinde anlatım ve soru-cevap yanında drama, örnek olay, kavram haritaları, tartışma, gösterip yaptırma gibi çocukların yaparak-yaşayarak gibi yöntem ve teknikler kullanılması mevzuu yer almıştır. Bunların dışında, öğretici yeterlikleri konusuyla ilgili bir başlık açılmış ve erken çocukluk dönemi gelişim özelliklerini bilmesi, etkili iletişim, erken yaş dönemi değerler eğitiminin genel özelliklerini bilmesi, eğitim sürecini planlandığı şekliyle uygulaması, eğitim ortamını ilgili yaş grubunun özelliklerini göz önünde bulundurarak düzenlemesi gerektiği gibi konulara yer verilmiştir. Ayrıca, etkinlikler hazırlayıp uygulaması, çocukların hazır bulunuşluk düzeyine göre neyi ne kadar uygulayacağını önceden bilmesi, uygun materyal geliştirme becerisine sahip olması ve süreçte aileden destek almasıyla ilgili aktif bir tutum içerisinde olmasına dikkat çekilmiştir. 2014 yılında hazırlanan programda mevcut bulunan öğrenme alanlarının aynı şekilde korunduğu görülmüştür (DİB, 2018).

2022 yılında hazırlanmış olan program; gelişen ve değişen şartlar, alandan alınan geri bildirimler, muhatap kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurularak güncellenmiştir. Yeni program “Kursa Uyum Süreci”, “Dinî Bilgiler Alanı”, “Değerler Eğitimi Alanı”, “Kur'an-ı Kerim Alanı”, “Tamamlayıcı Kazanımlar Alanı” ve “Beslenme ve Temizlik Alanı” şeklindeki ana başlıklarla yeniden tanzim edilmiştir. Bu arada bir hafta süren uyum süreci iki haftaya çıkartılmıştır. Dinî bilgiler alanı kısmında, dua, namaz, oruç gibi ibadetlerin öğrenimi eklenmiştir. Değerler eğitimi alanında, empati, adab-ı muaşeret gibi kavramlarla yeniden tadil edilmiştir. Yeni eklenmiş olan *Tamamlayıcı Kazanımlar* bölümünde, çocukların farklı gelişim alanlarını desteklemek ve onlara ihtiyaç duyacakları kavramları öğretebilmek maksadıyla, renkler, geometrik şekiller, boyut, miktar, yön, mekân ve konum ifade eden kavramların öğrenilmesine yer verilmiştir. Ayrıca, sayılar, duyular, duygular, zıt kavramlar, zaman ve semboller gibi konular çocukların gelişim özelliklerine uygun bir yöntemle öğretilmesi hususlarına da yer verilmiştir. Yeni alan olarak *Beslenme ve Temizlik* alanında, çocuklara temizlik alışkanlığı kazandırılmasıyla beraber çocukların ana ve ara beslenme saatlerine riayet edilmesi gerektiği belirtilmiştir (DİB, 2022).

2023 yılında yapılan güncellemeyle değerler eğitimi ile Kur'an-ı Kerim eğitimi için iki farklı öğretim programı uygulanmaya başlanmıştır. Her iki programda da 2023 yılında yürürlüğe girmiş olan programda yer alan

Kur'an-ı Kerim eğitimi ve değerler eğitimi kısımlarının korunduğu görülürken tamamlayıcı kazanımlar ile beslenme ve temizlik alanlarına yer verilmemiştir (DİB, 2023a, 2023b).

DİB programların tamamında çocukların dinî ve ahlakî yönden gelişimlerini destekleyecek bir format üzerinde amaçlar, yaklaşımlar ve ilkeler belirlerken hazırladığı içerikleri de buna hizmet edecek biçimde düzenlemiştir. Buradan hareketle programlar üzerinden yapılacak genel bir değerlendirme kapsamında, kurumsallaşan bu yapının kurslara devam eden çocukların dinî gelişimlerine katkı sağlayabileceği söylenebilir. Bu katkının sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi bakımından programda detaylandırılarak yer verilen konular üzerinde bir inceleme yapıldığında ise, ağırlıklı olarak beş farklı dinamiğin merkeze alındığı görülmüştür. Bunlardan ilk ikisi, farklı yönleri içerisinde barındıran, ortak bir standardı hedefleyen bir program ve bu programı uygulayacak olan öğreticilerin yeterlikleridir. Diğerleri ise, öğrenme-öğretme sürecinde aile ile iş birliği, fiziki ortamın uygunlaştırılması ve konusuna özel tasarlanmış materyallerin hazır bulundurulması gerektiğinde kullanılmalıdır.

Program konusu, kursa alınan çocukların dinî gelişimlerine katkısı yönünden en çok dikkat edilmesi ve üzerinde yapılması gereken iyileştirmelerin en önemlisi olarak görülebilir. Unutulmamalıdır ki; bir program ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın uygulamaya başlandıktan sonra değişerek geliştirilme mecburiyetiyle karşı karşıya kalır. Okul öncesi eğitim programı ile 4-6 yaş Kur'an kursları programı amaçlar bağlamında birçok açıdan örtüşmekle birlikte farklılaşma daha çok dinî ve ahlakî gelişim konusunda yapılacak etkinliklerin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır (Demir ve Camadan, 2019, s. 12; Tosun ve Çapcıoğlu, 2015, s. 711). Kur'an kurslarına gelen çocukta sağlıklı bir dinî gelişim oluşturabilmek için eğitimin belirli kurallar içerisinde yapılması, gelişim bütünlüğüne dikkat edilmesi ve bu yönde hazırlanacak programların bilimsel temeller üzerine planlanarak uygulanması gerekmektedir. Bir program hazırlanıp planlanırken merkeze alınacak ilk konu çocuk açısından yaşına uygun dinî bilgilerin neler olduğu ve hangi yöntemlerle verilmesi meselesi iken ikinci konu çocuğun dönemselsel gelişim özelliklerinin de bilimsel olarak bilinmesi ve buna uygun değerlendirilmelerin yapılmasıdır (Köylü, 2010, 14-15). Aile sonrası kurumsallaşmış ve belirli bir sistemin parçası olan kurs merkezlerinde eğitime alınan çocukların bireysel özelliklerinin öğrenilip onların seviyesine uygun bir çalışma programı ve planı oluşturulmalıdır. Yanlış olan yöntem ve tekniklerle yapılacak eğitim, çocuğun dinî hislerinin oluşmasına olumsuz etki edebilir ve sonrasında dinden soğumasına, uzak kalmasına neden olabilir. Çocuk Kur'an öğreniminin yanı sıra Allah'a, Peygamber'e ve dine dair sağlıklı bir bilgi edinemez veya doğru bir inanç geliştiremezse gençlik ve yetişkinlik döneminde telafisi mümkün olmayan sorunlar yaşayabilir (Kurt, 2017, s. 3). Bu yaştaki çocuklara doğrudan ve fazlaca bilgi aktarmak yerine oyunlar eşliğinde tutarlı davranışların gelişebilmesi için sevdirmeye ve tanımaya dönük ortamlar hazırlanmalıdır. Mevcut olan doğal inanmanın körelmemesi için biktirmeden zihinsel ve duygusal gelişimine uygun bilgilerin yavaş yavaş öğretilmesi gerekir. Çocuklar soyut bilgileri anlamada zorlanacakları için bilgiler hayatlarındaki somut örnekler üzerinden verilmelidir.

Din eğitimi sadece dinî bilgilerin öğretilmesi ve ezberletilmesi değildir. Kolay inanma, üstünde çok düşünmeden, sorgulamaksızın kabul etme, taklit etme, meraklı sorular sorma gibi dönemine uygun özelliklere sahip olan bir çocuktaki bu durum avantaja çevrilmelidir (Bilici, 2015, s. 164). Bireyin sonraki hayatını etkileyecek olan, bu dönemde elde edeceği bilgilerden ziyade refleks haline dönüşmüş olan alışkanlıklar ve şuur altına yerleşen tepkilerdir. Aile veya kurs merkezlerinde tatbik edilecek olan baskı ve zorla benimsetmeye dönük bir çalışma çocuk üzerinde kişilik bozulmalarına sebep olacağı gibi istendiği için yapmak, kendisini yaparken görsünler diye

yapmak, olmadıkları veya görmedikleri zamanlarda ise tersini yapmak gibi kalıcı bir davranışsal bozukluğa neden olacaktır (Aydın, 2013, s. 42). Öncelikle öğrenciler, dua ederken veya akranları ile iletişimlerinde sırasında dinî algılarını, duygularını, davranış ve tecrübelerini edindikleri bilgiler çerçevesinde yansıtabilmeli ve sonrasında ise kendi kelimeleri ile ifade edebilmeyi öğrenmelidirler (Selçuk, 1991, s. 84).

4-6 yaş grubu Kur'an kursları eğitim programı, araştırmacılar tarafından farklı boyutlarıyla değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Tosun ve Çapcıoğlu araştırmalarında, programın öğrenci gelişim özelliklerini dikkate alacağını ifade etmesi ve etkinlikler yapılırken hikâye ve oyunlaştırma yöntemini tavsiye etmesine rağmen çıktılar kısmının çocukların seviyelerinin üzerinde kaldığı, hikâyelerin ise geleneğin baskısı altında olduğu değerlendirmesini yapmışlardır. Aynı zamanda araştırmacılar, okul öncesi eğitimin bir bütün olduğu, diğer gelişim alanları gibi dinî gelişim niteliklerinin de dikkate alınması gerektiği hususunun altını çizmişlerdir (Tosun ve Çapcıoğlu, 2015, s. 716-717). Programda yer alan kazanımları yaptığı araştırmada değerlendiren Aybey, kazanımların çok yoğun, çocukların yaş, bilişsel ve dil seviyelerinin üzerinde olduğu, ezberlenmesi istenen sure ve duaların çokluğu-zorluğu gibi tespitleri yaptıktan sonra yeniden gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır (Aybey, 2019, s. 233). Kursa gelen her yaş grubu için ayrı sınıflar oluşturulmamış olmasını önemli bir eksiklik olarak gören İsaogđlu, sınıflara yerleştirilen çocukların büyük çoğunluğunun 5 ve 6 yaşlarında olduğu, 4 yaşında kursa devam eden öğrencilerin çok az olduğu sonucuna ulaşmıştır (İsaogđlu, 2023, s. 59). Eksik yönlerine vurgu yapan araştırmaların yanında programdaki memnuniyeti olumlayan çalışmalar da söz konusudur. Akdağ gibi Aşkın ve Er'de yaptıkları çalışma neticesinde, DİB 4-6 öğretim programı amaçlarının çoğunlukla gerçekteleştiği ve genel olarak programın istenilen düzeyde ve yeterlikte olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Akdağ, 2022, s. 148; Aşkın ve Er, 2023, s. 305). Çocukların gelişim özelliklerinin bilinmesi ve bunu dikkate alan programların bilimselliği kadar bu programı uygulayacak ve Kur'an eğitimi verecek öğreticilerin yeterliliklerini belirleyen kriterlerin de neler olacağı ortaya konmalıdır.

Öğreticiler, özellikle 4-6 yaş aralığındaki çocuklara korkutarak ve zorlayarak dinî bilgileri öğretmeye veya sureleri ezberletmeye çalışmamalıdır. Her şeye inanıyor her söyleneni kolay kabul ediyor diye aşırı yüklem yapmamalıdır (Selçuk, 1991, s. 75). Bunun yerine sevgi temelli bir yaklaşımla çocuklara varlıklardaki farklılıkları ve uyumu göstermeleri, Allah'ı ve Kur'an'ı tanımalarını ve sevmelerini sağlamalıdır (Kotan, 2013, s. 1). Muhatabın çocuk olduğu unutulmamalı ve ona her fırsatta çocukluğunu yaşayabilme imkânı açmalıdır. Hayatın tamamını eğitim üzerine kurgulamak yerine eğitim dışı saatlerde çocuğa arkadaşlarıyla oynamasına, koşturmasına, gülmesine zemin hazırlamalıdır. Bu durum çocuktaki duygusal gelişime katkı sağlayacak ve bu sayede zihinsel gelişimi ivme kazanacaktır (Güneş, 2015, s. 29). Çocuğun dışardaki yaşam ve olaylarla ilgili gözlemleri ve bunlara ait keşifler için soruları olacaktır. Eğitimcilerle düşen görev, onlara dinleyerek önemli olduklarını ve önemsendiklerini hissettirerek merakla sorulan her soruya onların gelişim seviyelerine uygun ve basitten zora anlayacakları şekilde cevaplar vermektir (Dam, 2017, s. 91). Mevsimler, yağan yağmur, açan güneş, bitkilerin büyümesi, gökteki cisimler gibi birçok konuyla ilgili sorulara cevap verilirken bilgi yüklemesinden ziyade gördükleriyle bağ kurması ve güzel alışkanlıklar kazanması, yeni tutumlar geliştirilmesi sağlanmalıdır (Selçuk, 1991, s. 81). Eğitimciler, çocukların sordukları sorulara verdikleri cevaplarda dürüst ve samimi olmalıdır. Çocuğa açıklama yaparken başka sorular sormasına fırsat verilmeli, çocuğun düşüncesi köreltilmemeli, verilen cevaplarla çocuğun onu içselleştirmesi sağlanmalı ve davranışa dönüştürebilmesi hedeflenmelidir (Selçuk, 1991, s. 81). Bütün bunların gerçekteleştirilebilmesi için öğretmenin öncelikle iyi bir mesleki bilgiye ve pedagojik formasyona sahip olması gerektiği ifade edilebilir.

4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında öğreticilerin önemi ve onların yeterliklerini konu alan çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Yazıbaşı yaptığı çalışmada, kurslarda aktif görev yapan öğretmenlerin özellikle bu konuda eksik oldukları değerlendirilmesinde bulunmuştur (Yazıbaşı, 2020, s. 107). Benzer bir sonuca ulaşan Aybey'in yanı sıra Ece ve Çakmak'ta birlikte yaptıkları çalışmada, mesleki gelişim kurslarının öğretmenlerin zayıf yönlerini gidermede yetersiz kaldığı ve dolayısıyla pedagojik formasyondaki sıkıntıların izale edilemediğinin tespitini yapmışlardır (Aybey, 2019, s. 233; Ecer ve Çakmak, 2021, s. 825). Yine Yağcı'nın yaptığı çalışmada kriterlerin gevşetildiği isteğe bağlı veya alana özgü bilgilerin olup olmadığı değerlendirilmeden görevlendirilmelerin yapıldığı ve bunun da sorun oluşturduğu vurgulanmıştır (Yağcı, 2020, s. 201). Katılımcıların büyük bir çoğunluğu pedagojik formasyon eğitimi almadığını belirleyen Korkmaz, pedagojik formasyon eğitimi aldığını söyleyen öğretmenlerin önemli bir kısmının da kendilerini yeterli görmediklerini ifade etmiştir (Korkmaz, 2020, s. 255). Öğretici yeterliklerinin zayıf yönlerini dile getiren araştırmalar olduğu gibi genel bir memnuniyetten bahseden araştırmalar da söz konusudur. Kasar ve Aydın yaptıkları çalışmada bu durumu yansıtan bir sonuca ulaşarak, görüşme yaptıkları ebeveynler arasında öğretmenleri yeterli görenlerle görmeyenlerin varlığından bahsettikten sonra genel bir olumlu bakışın varlığından bahsetmişlerdir (Kasar ve Aydın, 2023, s. 491; Bozdoğan, 2023, s. 116).

Konusu ve seviyesi ne olursa olsun tüm eğitim öğretim süreçlerinde çocukların en büyük destekçileri ailedir.³ Bu durum Kur'an kurslarındaki eğitim için de geçerlidir. Özellikle 4-6 yaş aralığındaki çocukların dinî gelişimlerinden ve din eğitimlerinden sorumlu olan veliler, bu görevlerini ifa edebilmek için de yeterliklerini artırmaya çalışmalıdırlar. 2018 yılında güncellenen programa aile katılımları eklenmiştir (DİB, 2018: s. 6) Program, ailenin eğitim sürecine katılımını esas almaktadır. Aynı programda çocuğun gelişimine, toplumsal uyumuna ve başarısına etki eden ve eğitim sürecinin önemli bileşenlerinden birinin aile olduğuna dikkat çekilmiştir. Eğitim sürecine ailenin katılımı, kurs ve ev arasındaki devamlılığı destekleyerek kazanılan bilgi, beceri ve tutumların kalıcılığına olumlu yönde etki edeceği önemle vurgulanmıştır (DİB, 2018: s. 8). Öğrencilerin kurslardaki eksikliklerini tamamlamada, elde ettikleri bilgi ve davranışlarını pekiştirmede ailenin rolü son derece önemlidir. Ailenin kurslardan beklentisi ile kurs sürecinde öğrencilerin evde desteklenmesi ve gerektiğinde öğretmenlerle kurulacak olan yakın temas paralellik arz etmektedir (İsaoğlu, 2023, s. 3). Bu ilişkinin sağlıklı yönetilmesi, çocukları ciddi oranda motive ederken özgün eğitime hazırlama imkânı da sunacağı söylenebilir. Kurt yaptığı çalışmada, velilerin 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarından memnuniyetlerinin %90 oranında olduğunu ve bu konuda en fazla öne çıkan hususun da gerçekleştirilen eğitimin içeriği ve düzenleyen kuruma karşı duyulan güven olduğunu belirtmiştir (Kurt, 2017, s. 80).

Yapılan araştırmalarda 4-6 yaş Kur'an kurslarında eğitim gören çocukların ilkökula başladıklarında akademik başarılarının daha iyi olduğu gözlemlenmiştir (Yazıbaşı, 2020, s. 108-111). Bununla birlikte Genç'in yaptığı çalışmada bilgilendirme eksikliği veya velilerin aşırı beklentide olmaları ve kursu bir kreş gibi algılamaları veli-öğretici ilişkisini sağlıklı bir zemine ittiği de görülmüştür (Genç, 2019, s. 516). Kurslar hakkında öğretici görüşlerini içeren Üzümcü ve Çınar'ın yaptığı çalışmada en fazla öne çıkan hususlar arasında bu kursların daha önce açılmamasının bir kayıp olduğu tespiti dikkat çekmektedir. Yine bu çalışmada ilkökul öğretmenlerinin bu kurs mezunlarını gördükten sonra memnuniyetlerini dile getirmeleri, çocukların genel ahlaki kuralları öğrendikleri, ebeveynlerin bu süreçten çokça mutlu oldukları hususu ön plana çıkmıştır (Üzümcü ve

³ Bu konuda cami merkezli bir değerlendirme için bk.: Atay R. (2012).

Çınar, 2020, s. 24-26). Velilerin çocuklarını bu kurslara gönderme nedenlerini araştırmasında ifade eden İsaoglu, Kur'an-ı Kerim eğitiminin verilmesi, çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlaması, kursun güvenli bir ortam olması, öğreticilerin mesleki yeterliklerinin olması, öğreticilerin velilerle iletişimi gibi hususları merkeze alarak sıralamıştır (İsaoglu, 2023, s. 60). Akdağ ise yaptığı araştırmada farklı bir bakış açısıyla, velilerle birlikte genel olarak toplumun da 4-6 yaş grubu Kur'an kursları amaç ve ilkeleri hakkındaki bilgilerinin yetersizliğine dikkatleri çekmiştir (Akdağ, 2022, s. 152).

Fiziksel çevre, bireyin içerisinde eğitsel etkileşimler geçirdiği eğitim sürecinin en önemli yapı taşlarından biridir (Korkmaz, 2019, s. 87). Çocuğun gelişiminde etkin bir rol oynayan eğitim mekânları, ebeveyn ve öğretmenin ardından üçüncü bir öğretmen mesabesinde (Maxvell, 2007, s. 2). DİB, 2019-2020 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esaslarında, yetkinliği ve öğrenmeyi teşvik eden bir ortam olma özelliklerinden hareketle, yaş ve gelişim özelliklerine uygun olarak tasarlanan ortamların çocukların eğitim kalitesini yükselttiği ve onlara olumlu davranış özellikleri kazandırmada etkili olduğunu dile getirmiştir (DİB, 2019-2020, Ek-5). Bu kapsamda, 4-6 yaş grubu Kur'an kursları fiziki mekân ve donanım şartlarıyla ilgili çeşitli standartlar belirlemiştir. Bu kriterler; bina özellikleri, bulunması gereken bölümlerden olan derslik, oyun/hobi alanı-bahçe, kitaplık, uygulama salonu/çok amaçlı salon, mutfak/yemek alanı, tuvaletler, donatım malzemeleri, tefrişat, başlıklarıyla maddelendirilmiştir (DİB, 2019-2020). Belirtilen başlıklara ve onların altında yer alan özellik ve şartlara bakıldığında MEB'e bağlı anaokulları kriterleri ile uyum içerisinde olduğu (Kantarcioglu, 1974, s. 12-29) söylenebilir. Oyunlaştırılmış mekânların, çocukların görsel algı gelişim özelliklerini (Çukur ve Güller Delice, 2011, s. 31) destekleyen fiziksel tasarımlarla donatılması çocukların dinî ve ahlakî gelişimine de olumlu yönde katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Kurs mekânlarının donatımsal açıdan uygun ve sağlıklı bir niteliğe kavuşması ebeveynlerin de 4-6 yaş grubu çocuklarını güvenli bir şekilde Kur'an kurslarına göndermelerine pozitif yönde etki edecektir (Çelik, 2024, s. 17).

4+-6 yaş gurubu Kur'an kursları mekân açısından konu edinen araştırmalarda daha çok öğretici ve veli görüşleri üzerinden değerlendirmeler yapıldığı gözlemlenmiştir. Gün çalışmasında, bazı kursların fiziksel anlamda ciddi eksikliklerinin bulunduğunu tespit etmiştir. Bunları da mekânların dar oluşu, oyun alanlarının yetersizliği, çocuklar için uygun lavaboların bulunmayışı ve ısınmadaki sıkıntılarla sıralamıştır (Gün, 2016, s. 62). Araştırmasında gerekli altyapı hazırlıkları tamamlanmadan kursların açıldığını belirleyen Çelik, bu durumun kurslarda yapılmakta olan öğrenme-öğretme sürecindeki verimliliği düşüreceği yönünde tespitler yapmıştır (Çelik, 2024, s. 155). Önceki yıllarda çeşitli eksikliklerle açılan kurslara, DİB 2019 yılında belirlediği standartlar doğrultusunda açılış izni vermemeye başladığını araştırmada dile getiren Akdağ, yetkililerin daha çok kursların genelinde bulunan iç mekândaki sorunları ortadan kaldırmak için çaba gösterdiklerini tespit etmiştir. Öğreticiler muzdarip oldukları konuları sıralarken daha çok, dersliklerin caminin zemin katında bulunmasının ısı, havalandırma, güvenlik, rutubet gibi sorunların süreci olumsuz yönde etkilediğinin üzerinde durmuşlardır (Akdağ, 2022, s. 153). 4-6 Yaş Kur'an kurslarının, Başkanlığın yürütmekte olduğu diğer kurslardan ayrı mekânlarda yapılmasını daha doğru bulan Yılmaz araştırmasında, kurslarda bulunması gereken bölümlerin eksikliğine hobi bahçeleri olması gerektiğini örnekleyerek dikkat çekmiştir (Yılmaz, 2022, s. 96). Mevcut binaların buldukları yerleşim yeri üzerinden bir değerlendirme yapan Türkmen ve Bayrakdar çalışmalarında, 4-6 yaş grubu Kur'an kursu binalarının büyük çoğunluğunun konum ve ulaşım imkânları açısından uygun yerlerde olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Türkmen ve Bayrakdar, 2020, s. 120).

Sonuç

Çalışma, çocukların gelişim alanlarından olan dinî ve ahlakî alanın yeri ve önemi, 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının açılması, çocukların dinî gelişimlerine katkısı yönünden program içerikleri, öğretici yeterlikleri, süreçte ailenin rolü ve kursların fiziksel özellikleriyle ilgili sonuçlara ulaşmıştır.

4-6 yaş grubu çocuklar, birbirini gerektiren ve devamı olan fiziksel, bilişsel, dilsel, duyuşsal ve sosyal açıdan bütün halinde değişerek gelişir, büyür ve olgunlaşır. Onların sağlıklı bir birey olabilmesinde bütünün ayrılmaz parçaları olarak nitelendirilen dinî ve ahlakî alan, gelişim sürecinin unutulmaması ve atlanılmaması gereken mühim bir meselelerindendir. Okul öncesi dönemde 4-6 yaşın kritik bir dönem olmasından hareketle, ailede başlayıp devam eden dinî ve ahlakî eğitim sürecinin yaygın eğitim kapsamında örgün bir ortamda devam ettirilmesi zorunluluğu toplum nezdinde kabul görmüştür. Ortaya çıkan ihtiyaçtan dolayı DİB, şartların oluşmasıyla birlikte kendi bünyesinde 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarını açmaya karar vermiştir. İlk önce pilot bölgelerde açılan bu kurslar toplumun teveccühüyle beraber sayıları hızla artarak tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Bu kabulü ve artışı en çok etkileyen nedenler arasında, yaş bakımından daha çok küçük olmalarına rağmen 4-6 yaş grubu çocukların dinî konuları öğrenmeye yatkın oldukları, kendilerine dönük yapılan eğitim süreçlerinden öğrendikleri bilgileri, dinî ve kültürel değerleri uyguladıklarının görülmüş olması dile getirilebilir.

DİB, çocukların dinî ve ahlakî gelişimlerini desteklemesi amacıyla süreci muhataplarına ve ilgililere anlatan programlar hazırlamıştır. Zaman içerisinde, sahadan gelen bilgiler ve uzmanlar tarafından yapılmış araştırmaların ulaştığı sonuçlar doğrultusunda programda planlı değişimler ve iyileştirmeler yapmıştır. DİB, öğretim programında bulunan dinî bilgiler, değerler eğitimi, Kur'an-ı kerim, tamamlayıcı kazanımlar, beslenme ve temizlik alanlarının içeriklerini, çocukların dinî ve ahlakî gelişimlerini destekleyecek tarzda oluşturmuştur. Başkanlık, programlarda yer alan "genel amaç", "temel yaklaşım", "dikkat edilecek" hususlar gibi başlıklar altında ilgililere çocukların sağlıklı bir şekilde gelişimlerine katkı sunacak planlı uygulama yapmalarını bildirmiştir. Bunun için çok yönlü ancak hafif ve kolay işlenebilir, çocukların bireysel özelliklerini dikkate alan program hazırlamış ve süreç içerisinde çeşitli tadilatlarla iyileştirmeler yapmıştır. Kurslarda görev alacak öğreticilerin kriterlerini belirlemiş ve bunu göreve atama esnasında uygularken görev sürecinde de meslekî gelişim kurslarıyla da öğretici yeterliklerini geliştirmeye devam etmiştir. Bireyin her boyutuyla hayatında önemli bir yeri olan aileleri bilgilendirmeye ve onlarla iletişim halinde kalarak onlardan destek almaya devam etmiştir. Kursların fiziksel özellikleriyle ilgili açılma şartları, bulunması gereken bölüm ve donatılarla ilgili asgari kriterler oluşturmuştur.

Alanyazın taramasında ulaşılan çalışmalarda elde edilmiş olan sonuçlarla bu çalışmanın ulaştığı sonuçlar arasında çeşitli benzerlik ve farklılıklar olduğu görülmüştür. Benzerlik kısmında en fazla dikkati çeken hususlar arasında, kursların varlığı ve önemiyle ilgili pozitif durumla birlikte çocukların gelişimlerine olumlu yönde katkı sağladığına dair genel bir kanaatin olduğu söylenebilir. Programın hedef kitleye genel uygunluğunun yanı sıra kurslara katılan öğrencilerin 4, 5 ve 6 gibi farklı yaş gruplarından oluşmasına rağmen programın her yaş grubunun kendine özgü gelişim özelliklerini dikkate almadan her üç yaş grubu çocukları aynı sınıfta öğretime alınması bir eksiklik olarak nitelendirilmiştir. Öğrenimi yapılan dinî bilgilerin çokluğu, Kur'an harflerin öğrenimi, telaffuzu, ezber yerlerinin zorluğu ve bunların çocukların seviyelerinin üzerinde kalmış olması gibi hususlar da programın eksikleri arasında dile getirilmiştir. Öğretici yeterlikleriyle ilgili genel bir memnuniyet olmakla birlikte özellikle çocukların gelişimsel nitelikleriyle ilgili pedagojik bilgi eksikliğinin en fazla eleştirilen ve hakkında en çok öneri yapılan husus olduğu görülmüştür. Eğitim süreci içerisinde ailenin rolünün önemsenmiş ve bu hususta veliler sürece

dahil edilmiş olmakla birlikte iletişimde kopuklukların olması, gerekli bilgilendirmenin karşılıklı olarak yeterince yapılmamış olması, toplumun geneline kurslar hakkında yeterli bilginin transfer edilememesi en çok tartışılan meselelerdir, denilebilir. Kurslarda fiziksel niteliklerin süreç içerisinde iyileştirildiği, daha iyi imkân ve donatılarla öğrenimin sürdürüldüğü, araştırmacıların genel olarak ulaştığı sonuçlardan olmakla birlikte çeşitli eksikliklerine de vurgular yapılmıştır. Kursların ağırlıklı olarak zemin katta olması, bahçe ve oyun alanlarının eksikliği, bulunması gereken bazı bölümlerin olmaması veya bu bölümlerin çocukların kullanımı açısından gerekli şartları taşımaması gibi durumlar en çok üzerinde durulan konular olmuştur. Bunlarla birlikte yapılan en güncel araştırmaların bizlere daha sağlıklı veriler sunduğu unutulmamalıdır. Bunun nedeni; açıldığı gündün bugüne süreç içerisinde çok boyutlu bir şekilde iyileştirmelerin devam etmesiyle açıklanabilir.

DİB'in açmış olduğu, çocukların dinî gelişimlerine önemli katkılar sunduğu sonucuna ulaşılan bu kursların daha iyi şartlarda çalışabilmesi için yönetim, öğretici, veli, çevre gibi tüm paydaşların ortak hareket etmesi ve bireysel özellikleri merkezine alan bir programın devreye alınması daha sağlıklı bir sürecin oluşmasına katkı sunacaktır. Öğretici yeterliklerinin artırıldığı, ailenin rolünün daha fazla önemsendiği ve fiziksel eksikliklerin gittikçe azaltıldığı bir eğitim sistemi oluşturulmalıdır. 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının çocukların dinî gelişimlerine katkısı çeşitli yönleriyle konu edinen araştırmaların fazlalaşması, ilgili ve yetkililerin daha sağlıklı bir eğitim iklimi oluşturmalarına fayda sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ağ, C. (2016). Okul öncesi dönemde din eğitimi. Erişim adresi: https://www.tavsiyedyorum.com/makale_16644.htm
- Akdağ, F. (2022). *4-6 yaş grubu Kur'an kursları üzerine bir araştırma (Denizli ili örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Aslanargun, E. ve Tapan, F. (2011). Okul öncesi eğitim ve çocuklar üzerindeki etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 219-238. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aibuefd/issue/1509/18305>
- Aşkın, B. ve Er, H. (2023). Diyanet işleri başkanlığı 4-6 yaş grubu Kur'an kursları öğretim programı değerlendirme ölçeği. *Dini Araştırmalar*, 26(64), 277-309. <http://doi.org.10.15745/da.1261387>
- Atay R. (2012). Aile eğitim merkezleri olarak camiler: anne-çocuk grupları (0-5 yaş) *YECDER III. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul: *YECDER Yayınları*, 62-76. Erişim adresi: https://isamveri.org/pdfdrq/D223779/2013_ATAYR.pdf
- Atay, R. ve Ciğer, M. (2019). *Bilişsel gelişim seviyelerine göre insanın Allah'la iletişimi*, I. Uluslararası Din ve İnsan Sempozyumu "Din, Dil ve İletişim" Eskişehir: 10-12 Ekim 2019, 996-1009.
- Ay, M. E. (2019). *Çocuklarımıza Allah'ı nasıl anlatalım* (38. bs.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ay, M. E. (2005a). Ailede verilecek din eğitiminde genel prensipler. İ. Canan (Ed.). *İslam'da aile ve çocuk terbiyesi (II)* (2. bs.). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ay, M. E. (2005b). İslam eğitimcilerine göre disiplin. İ. Canan (Ed.). *İslam'da aile ve çocuk terbiyesi (I)* (2. bs.). İstanbul: Ensar Neşriyat.

- Aybey, S. (2019). 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının eğitim-öğretim faaliyetleri ve problemleri Zonguldak ili örneği. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/2, 207-240. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beuifd/issue/50643/598401>
- Aydın, B. (2020). *Çocuk ve ergen psikolojisi* (7. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aydın, M. Z. (2013). *Ailede ahlak eğitimi* (6. bs.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ayhan, H. (1998). Çocuklarda ibadet eğitimi. H. Ayhan (Ed.). *Çocuk gelişimi ve eğitimi, İslami İlimler Araştırma Vakfı Tartışmalı Toplantılar Dizisi: 27*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Balcı, A. (2108). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler* (13. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Başaran, İ. E. (1996). *Eğitim psikolojisi* (5. bs.). Ankara: Gül Yayınevi.
- Bayraktar, M. F. (1984). *İslam eğitiminde öğretmen-öğrenci münasebetleri* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bilici, A. B. (2015). *Gelişim ve eğitim odaklı çocuk psikolojisi ve din* (1. bs.). İzmir: Akademik Gelişim.
- Binbaşıoğlu, C. (2000). *Ailede ve okulda eğitim sorunları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Bozdoğan, a. (2023). *Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarındaki öğrencilerin öğretmen metaforu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Bovet, P. (1958). *Din duygusu ve çocuk psikolojisi* (S. Odabaş, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Cihandide, Z. N. (2014). *Okul öncesi din ve ahlak eğitimi* (2. bs.). İstanbul: Dem Yayınları.
- Çağrı, M. (1991). *Anahatlarıyla İslam ahlakı* (2. bs.). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çanakçı, A. A. (2018). Çocukluk dönemi gelişim özellikleri ve din eğitimi: sorunlar ve çözüm önerileri üzerine bir araştırma. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6, 52-93. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tudear/issue/42473/511593>
- Çelik, M. (2024). Diyanet işleri başkanlığı 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının fiziki yapısı üzerine bir araştırma (Tokat ili örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.
- Çelik Tüten, A. (2021). *Diyanet işleri başkanlığı 4-6 yaş Kur'an kursu öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Çukur, D. ve Delice-Güller, E. (2011). Erken çocukluk döneminde görsel algı gelişimine uygun mekân tasarımı. *Aile ve Toplum*, 12(7), 25-36. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21097/227207>
- Dam, H. (2017). Çocukluk dönemi ve din eğitimi. M. Köylü (Ed.). *Gelişimsel basamaklara göre din eğitimi* (7. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Değer, B. (2024). *Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 yaş Kur'an kurslarında oyunlarla Değerler Eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.
- Demir, Ö. ve Camadan, R. (2019). 4-6 yaş grubu Kur'an kursları ebeveyn memnuniyeti: Bayburt il örneği. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), 7-38. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bayburt-ilahiyat/issue/47255/580416>
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun. (1965, 22.6) Resmî Gazete (Sayı: 12038). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.633.pdf>

- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği. (2012, 07.4) (Sayı: 28257). Erişim adresi: <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Diyamet%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kur'an%20E%C4%9Fitim%20ve%20%C3%96%C4%9Fretim%20Y%C3%B6nelik%20Kurslar%20ile%20%C3%96%C4%9Frenci%20Yurt%20ve%20Pansiyonlar%C4%B1%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi.pdf>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *4-6 yaş grubu Kur'an kursları öğretim programı*. Ankara: DİB Yayınları. Erişim adresi: [https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20\(4-6%20Ya%C5%9F\)%20-%202014.pdf](https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20(4-6%20Ya%C5%9F)%20-%202014.pdf)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). *4-6 yaş grubu Kur'an kursları öğretim programı*. Ankara: DİB Yayınları. Erişim adresi: [https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20\(4-6%20Ya%C5%9F\)%20-%202018.pdf](https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20(4-6%20Ya%C5%9F)%20-%202018.pdf)
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2019-2020). 2019-2020 eğitim-öğretim yılı Kur'an kursları uygulama esasları. Erişim adresi: <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/2019-2020%20E%C4%9Fitim%20%C3%96%C4%9Fretim%20Y%C4%B1%C4%B1%20Kuran%20Kurslar%C4%B1%20Uygulama%20Esaslar%C4%B1.pdf>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2022). *4-6 yaş grubu Kur'an kursları öğretim programı*. Ankara: DİB Yayınları. Erişim adresi: <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/4-6%20Ya%C5%9F%20Grubu%20Kuran%20kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1-2022.pdf>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2023a). *4-6 yaş grubu Kur'an-ı Kerim öğretim programı*. Ankara: DİB Yayınları. Erişim adresi: <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/4-6%20Ya%C5%9F%20Grubu%20Kur'an-%C4%B1%20Kerim%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1-2023.pdf>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2023b). *4-6 yaş grubu değerler eğitimi öğretim programı*. Ankara: DİB Yayınları. Erişim adresi: <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/4-6%20Ya%C5%9F%20Grubu%20De%C4%9Ferler%20E%C4%9Fitimi%20Program%C4%B1-2023.pdf>
- Dodurgalı, A. (1996). *Ailede çocuğın din eğitimi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Doğan, D. (2014). Diyanet işleri başkanlığı Kur'an kursları öğretim programı (okul öncesi dönemi) dinî bilgiler-1 öğrenme alanı kazanımları üzerine değerlendirme. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 201-225. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/ksuifd/issue/22619/243250>
- Ecer, M. ve Çakmak, A. (2021). Bir meta-sentez çalışması: öğreticilerin gözünden 4-6 yaş Kur'an kursları. *Marife*, 21(2), 803-831. <https://doi.org/10.33420/marife.999853>
- Emini, İ. (1998). *Kur'an ve ehl-i beyt örneklemeleriyle çocuk terbiyesi*. (C. Bendiderya ve M. Gürel, Çev.). İstanbul: Kevser Yayınları.
- Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi. (2024). Erişim adresi: <https://tymm.meb.gov.tr/genel-bakis>

- Erdoğan, M. (2023). Özgürlük ve ahlâk. Erişim adresi: <https://oad.org.tr/blog/ozgurluk-ve-ahlak/>
- Eroğlu, M. (2023). Çocukluk döneminde bilişsel gelişim: Piaget ve Vygotsky'nin bilişsel gelişim kuramlarının incelenmesi ve karşılaştırılması. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 69-77. DOI: 10.52974/jena.1258278
- Genç, M. F. (2019). Diyanet işleri başkanlığına bağlı 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarında din eğitimi. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 506-521. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihya/issue/47285/566497>
- Göküş, Ş. (2020). II. Meşrutiyet dönemi İslamcı çizgideki süreli yayınlarda aile ve çocuk eğitimi. *Artuklu Akademi*, 7/1, 99-124.
- Göküş, Ş., Koçoğlu, B. ve Atay, R. (2020). Aliya İzzetbegoviç'e göre bireyin ve toplumun eğitiminde kadının rolü. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 325-357. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/56887/782680>
- Göküş, Ş., Koçoğlu, B. ve Atay, R. (2021). Aliya İzzetbegoviç'e göre bireyin ve toplumun eğitiminde kadının rolü. Y. Çetin (Ed.). *Anmak, anlamak ve aşmak bağlamında Aliya İzzetbegoviç*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gülaçtı, F. (2010). Türkiye'de ve dünyada erken çocukluk ve okul öncesi eğitim. S. Tümkaya ve F. Gülaçtı (Ed.). *Erken çocukluk eğitimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güleş, F. (2013). Okul öncesi eğitimde fiziksel çevreye ilişkin kalite standartlarının belirlenmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gün, A. (2016). Veli ve öğretici görüşleri doğrultusunda 4-6 yaş grubu Kur'an kursları eğitimi: Samsun ili örneği. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (7). 34-66. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauidf/issue/26903>
- Güneş, A. (2015). *7-14 Yaş dönemi çocuk eğitiminde 100 temel kural*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güneş, A. (2016). *0-6 Yaş çocuk eğitiminde 100 temel kural* (2. bs.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gürses İ. ve Kılavuz, M. A. (2016). Kuşakların Ahlâkî Değerleri Birlikte Öğrenmesi: Kohlberg'in Ahlâkî Gelişim Kuramı Açısından Bir Değerlendirme. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 97-117. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/228015>
- Hökelekli, H. (1998a). Çocukta ahlak gelişimi ve eğitimi. H. Ayhan (Ed.). *Çocuk gelişimi ve eğitimi, İslami İlimler Araştırma Vakfı Tartışmalı Toplantılar Dizisi: 27*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Hökelekli, H. (1998b). *Din psikolojisi* (2. bs.). Ankara: Türkiye diyanet Vakfı Yayınları.
- İsaoğlu, İ. (2023). Velilerin 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarından beklentileri ve memnuniyet düzeyleri üzerine bir araştırma (Trabzon ili örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Trabzon.
- Kantarcıoğlu, S. (1974). *Ana okulları örgütü* (2. bs.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kanun Hükmünde Kararname. (2017). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170207M1-1.htm>
- Karasar, N. (1984). *Bilimsel araştırma yöntemi* (2. bs.). Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık.
- Kasar, G. ve Aydın, Y. (2023). Ebeveynlerin 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarından memnuniyet ve beklentileri üzerine bir araştırma: Muş ili örneği. *Amasya İlahiyat Dergisi*, 20, 458-496. <https://doi.org/10.18498/amauidf.1260171>

- Kılıç, E. (2021). *DİB 4-6 yaş Kur'an kursu öğretim programının uygulanmasında eğitici görüşlerinin dini gelişim kuramları bağlamında değerlendirilmesi (Gaziantep örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/54983/727462>
- Kızılabdullah, Y. (2015). Kavramsal çerçeve: eğitim, öğretim ve din. R. Doğan, R. Ege, (Ed.). *Din Eğitimi*. (3. bs.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kocaman, K. (2013). Yaygın din eğitimi iletişimi sürecinde hedef kitlenin özelliklerini bilmenin önemi. *Journal of Turkish Studies*, 8/12, 737-749. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6054>
- Kocaman, K. ve Özkaplan B. N. (2023). Paydaş görüşlerine göre hafızlık eğitim veren Kur'an kurslarında pdr hizmetleri. *Talim*, 7(2), 200-226. DOI: 10.37344/talim.2023.48
- Korkmaz, M. (2019). *4-6 yaş grubu Kur'an Kursularında din eğitimi (sorunlar ve çözüm önerileri)*, Ankara: Kimlik Yayınları.
- Korkmaz, M. (2020). 4-6 Yaş grubu Kur'an kursu öğreticilerinin eğitim-öğretim yeterlikleri üzerine bir araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 1(57), 237-261. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilted/issue/55344/679601>
- Kotan, F. (2103). Okul öncesi çocukların din eğitiminde Peygamberî metot. *Diyanet Aylık Dergi*, (270), 1-3. Erişim adresi: <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=9394>
- Köylü, M. (2010). *Gelişimsel basamaklara göre din eğitimi* İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Köylü, M. ve Oruç, C. (2017). *Çocukluk dönemi din eğitimi* (1. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kur'an kursu ders kitapları. (2024). Diyanet yayın satışı, Erişim adresi: <https://yayinsatis.diyanet.gov.tr/k/102/kur-an-kursu-ders-kitaplari>
- Kurt, İ. (2017). Velilerin 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarından memnuniyet düzeyleri ve beklentileri üzerine bir araştırma (Ankara Örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Kuşat, A. (2012). Bilişsel gelişim açısından din fitrat ilişkisi. *ERUIFD*, 15/2, 35-53. Erişim adresi: https://isamveri.org/pdfdrng/D00038/2012_15/2012_15_KUSATA.pdf
- Maxwell, L. E. (2007). Competency in child care settings, the role of the physical environment. *Environment and Behavior*, 39(2), 229-45. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/238428871_Competency_in_Child_Care_Settings
- Mehmetoğlu, Y. (1998). Bir eğitim sorunu olarak dinî duygu ve düşüncenin gelişimi. H. Ayhan (Ed.). *Çocuk gelişimi ve eğitimi, İslami İlimler Araştırma Vakfı Tartışmalı Toplantılar Dizisi: 27*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Nas, M. (2018). *Çocukluk dönemi gelişimi ve din eğitimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Oruç, C. (2010), Okul öncesi dönem çocuğunda ahlaki değerler eğitimi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 1(2), 37-60. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/210644>
- Oruç, C. (2011). *Okul öncesi dönemde çocuğun din eğitimi* (1. bs). İstanbul: Dem Yayınları.
- Öcal, M. (1998). Çocukta sosyal gelişim. H. Ayhan (Ed.). *Çocuk gelişimi ve eğitimi, İslami İlimler Araştırma Vakfı Tartışmalı Toplantılar Dizisi: 27*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

- Özeri, Z. N. (2004). *Okul öncesi din ve ahlak eğitimi* (1. bs.). İstanbul: Dem Yayınları.
- Özeri, N. (1998). Anne tutumlarının çocuğun ahlak ve adalet gelişimine etkisi. H. Ayhan (Ed.). *Çocuk gelişimi ve eğitimi, İslami İlimler Araştırma Vakfı Tartışmalı Toplantılar Dizisi: 27*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Poyraz, H. ve Dere, H. (2011). *Okul öncesi eğitiminin ilke ve yöntemleri* (4. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sancak, A. (2022). Okul öncesi din eğitimi açısından 4-6 yaş Kur'an kursları öğretici kitabı (1-2) değerlendirmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.
- Selçuk, M. (1991). *Çocuğun eğitiminde dinî motifler* (1. bs.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya* (26. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Subaşı G. (2015). Bilgiyi işleme kuramı A. Ulusoy (Ed.). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (8. bs.). Ankara: Anı Yayınları.
- Şahin, M.-Göküş, Ş. (2020), Şeyh Ahî Dâ'î Fütüvvetnâmesi'nde ahlâkî değerler, *Turkish Studies-Religion*, 15(2), 237-254.
- Şahin, M.-Göküş, Ş. (2022), Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam*'ında Kültür ve Kimlik Krizi, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 9/3, s. 853-869. Doi no: 10.17859/pauifd.1202585.
- Şimşek, A. (2012). Araştırma modelleri, alanyazın taraması. A. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, 52-106.
- Şimşek, R. (2014). 5-6 Yaş çocukların dinî kavramları algılama düzeyleri Arifiye örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tatar, A. F. (2009). Okul öncesi eğitiminde hoşgörü eğitimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tosun, C. ve Çapcıoğlu, F. (2105). 4-6 yaş Kur'an kursları öğretim programının dinî gelişim kuramları çerçevesinde incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(5), 705-720. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pegegog/issue/22565/241082>
- Turan, İ. (2020). Din eğitiminin politik ve hukuki temelleri. İ. Turan ve B. Nazıroğlu, (Ed.), *Din eğitimi*, Ankara: Bilay Yayınları, 45-58.
- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. (2024). Erişim adresi: <https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/okul-oncesi>
- Türkmen S. ve Bayrakdar, N. (2020). Öğretici görüşlerine göre 4-6 yaş grubu Kur'an kursu binalarının fiziki imkânlar açısından eğitime elverişlilik durumu (Gaziantep örneği). *Dini Araştırmalar, Din Eğitimi: Beyza Bilgin Özel Sayısı*, 23(58), 101-126. DOI: 10.15745/da.790879
- Üzümcü, M. ve Çınar, N. (2020). Öğreticilerine göre diyanet 4-6 yaş Kur'an kursları (Çorlu örneği). *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7(1), 8-51. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1177079>
- Yağcı, S. (2020). Öğreticilere göre diyanet işleri başkanlığı ve müftülüklerin 4-6 yaş grubu Kur'an kursları çalışmaları. *Balikesir İlahiyat Dergisi*, (11), 195-221. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baid/issue/55546/711318>
- Yavuz, K. (1983). *Çocukta dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yavuz, K. (1998). *Çocuğun dünyası ve gelişme* (2. bs.). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Yavuzer, H. (1997). *Çocuk eğitimi el kitabı* (5. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yazıbaşı, M. A. (2020). Kur'an kursu öğreticilerine göre 4-6 yaşı Kur'an kursu öğreticisi, öğrencisi ve öğrenci velisinin ihtiyaçı ve beklentileri (Kırıkkale örneği). *Dinî Araştırmalar*, 23(57), 95-116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/da/issue/54789/749609>
- Yeşilyaprak, B. (1993). Kişilik gelişiminde ailesel faktörlerin etkiye ilişkin bir araştırma. *Aile ve Tolum Dergisi*, 3(1), 3-16. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/188683>
- Yıldırım, B. (1997). Çocuğun şahsiyet gelişiminde ailenin yeri ve önemi üzerine bir inceleme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 119-136. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatilahiyat/issue/68467/1070113>
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (8. bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2022). Öğretici görüşleri doğrultusunda 4-6 yaşı grubu Kur'an kurslarında yapılan Kur'an öğretimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Malatya.